

מחקרי תלמוד

קובץ מחקרים בתלמוד ובתחומים גובלים
מוקדש לזכרו של פרופ' אליעזר שמשון רוזנטל

ב

עורכים

דוד רוזנטל

משה בראשר

האקדמיה ללשון העברית
ירושלים

הספריות

הוצאת ספרים ע"ש י"ל מאגנס, האוניברסיטה העברית, ירושלים

עַבְדֵי הַפָּרֶה א

הנסתרת בעבר בפועלי ל"י-ל"א בלשון התנאים

משה בראשר

ראשי פדקים

דברי מבוא (סעיפים 1-4)

- פרק א: הממצאים בכ"י פר. — גזרת ל"י: א. חתומות — ת (סעיפים 5-7);
ב. פעתה (סעיפים 8-9). גזרת ל"א: א. חתומות — ת (סעיפים 10-12);
ב. פעתה/פעאה (סעיף 13). סיכום (סעיפים 14-16)
פרק ב: הממצאים בכ"י ק. — גזרת ל"י: א. חתומות — ת (סעיפים 17-21);
ב. פעתה (סעיפים 22-27). גזרת ל"א: א. חתומות — ת (סעיפים 28-30);
ב. פעתה/פעאה (סעיפים 31-36). סיכום (סעיפים 37-42)
פרק ג: לבחינה של כלל הממצאים ומסקנות. — א. מחקרים קודמים והבירור הזה
(סעיפים 43-44); ב. מסקנות וכללי תפוצה (סעיפים 45-58)
פרק ד: לגלגולן של צורות. — א. סיכום הנתונים (סעיף 59); ב. הערות אחדות
בדקדוק היסטורי (סעיפים 60-61)
דברי חתימה (סעיפים 62-63)
נספח: הממצאים בכ"י רומי 32 לספרי במדבר (סעיפים 64-71)
רשימת הקיצורים

דברי מבוא

1. כבר מזמן הובעה המשאלה שהגיעה העת לכתוב דקדוק חדש של לשון חכמים, לפחות של לשון התנאים, שישקף את ההישגים והתפיסות של שני הדורות האחרונים במחקר המקצועי¹. ואכן כבר היו התחלות מרשימות ומקיפות בכיוון זה, כגון סעיפי (או פרקי) דקדוק לשון חכמים בחיבורו הגדול של ייבין על מסורות

1 ראה קוטשר, עמ' קה (פסקה ראשונה), ולאחרונה בראשר 1988, עמ' 28.

הניקוד הבבלי², תיאור מערכת הפועל בכ"י פא בידי הנמ³ ועבודות נוספות מקיפות יותר ומקיפות פחות.⁴ אבל עדיין רחוקים אנו מכתבת הדקדוק הכולל והשלם; שכן פרקים שלמים טרם נתבררו כל-צרכם, ולעתים סעיפים אחדים וקטעי סעיפים עוד לא נחקרו כדבעי, הן כאשר להעמדת הנתונים הן כאשר לגלגוליהם והתגבשותם של הנתונים עצמם. בירורם המוקדם של סעיפים וסעיפי-משנה בדקדוק לשון חכמים, למזער בלשון התנאים, הוא אפוא צורך חשוב ודחוף של המקצוע. סעיף אחד מאלה שנחקרו במידה ניכרת אך טרם נתברר בירור כולל וממצה הוא צורת הנסתר בפועלי ל"י ובפועלי ל"א.

2. אמת, דברים חשובים כבר נאמרו בסוגיה זו במחקרים אחדים; הבולטים שבהם הם בירוריהם של ייבין במסורת הניקוד הבבלי⁵ בכלל ושל נאה בכתב-יד הספרא בניקוד בבלי (ואטיקאן 66) בפרט,⁶ וכן של הנמ⁷ בכ"י פא⁸ וצורבל בכ"י אר⁸ (ועוד נידרש לכולם). אבל טרם הוצגו הממצאים בשניים מן המשובחים (אם לא המשובחים ביותר) שבכתב-היד של המשנה — כ"י ק וכ"י פ.

נבוא להעמיד את הנתונים בשני כתב-היד הנזכרים (כמובן, בכל הנוגע לק תינתן הדעת להבחנה בין הידיים השונות בכל מקום שהדבר מתחייב), ונברר וננתח כל אחת משתי המסורות בפני עצמה ולעומת רעותה. אחר-כך נצרך את הממצאים בשני כתב-היד לממצאים שהעלו קודמינו ממסורות אחרות כדי להציע תמונה כוללת של הסוגיה.⁹ אגב הצעת הנתונים משני כתב-היד הנזכרים נסיף פרטים גם מעדים אחרים של המשנה (כגון כ"י קיימברידג' [לו], פס, ד"ר ועוד).

3. קווי הדמיון והזהות בין גזרת ל"י לגזרת ל"א בסעיף זה, כבסעיפים אחרים, מזמנים את שתיהן לאכסניה אחת. ואולם בשל קוים מסוימים שהגזרות נבדלו בהם,

- 2 ייבין.
- 3 הנמ.
- 4 ראה הביבליוגרפיה אצל בראשר 1988.
- 5 ראה הסעיפים המתאימים אצל ייבין, פרקים לג-לד, עמ' 659-742.
- 6 ראה נאה, עמ' 249-253.
- 7 ראה הנמ, פרקים 37-38, עמ' 342-351, 395-397.
- 8 ראה צורבל, הסעיפים המתאימים בפרקים 19-20 בעמ' 212-245.
- 9 יש יסוד להאמין, שמחקר כתב-היד של התוספתא ושל חיבורי תנאים אחרים ומחקר לשון האמוראים כארץ-ישראל וכבבל (על-פי כתב-היד) יוסיפו מעט הבהרות גם בסוגיה זו. חומר מעט מן העברית של אמוראי ארץ-ישראל נשחקע בעבודתו של מ' סוקולוף, 'העברית של בראשית רבה לפי כתב-יד ואטיקאן 30', קובץ מאמרים בלשון חז"ל, א, ירושלים תשל"ב, עמ' 293. הוא אומר שם: 'פועלי ל"א, ל"ה.]. למעשה קיימת רק גזרה אחת והיא נוטה ע"ד ל"ה. יש לזקוף את המיוזג על חשבון הארמית בה נוטות שתי הגזרות כאחת. ההשפעה הארמית בולטת כנסתרת עבר'. הוא מודגים את דבריו, כלי להדגיש שבפועלי ל"ה (לפחות על-פי הנתונים שהוא מבאי!) יש רק צורות ב-ת: רצת, זינת, ליוות, נשחנת ועוד, ושכפועלי ל"א יש שלוש צורות: (א) -ת: יצאת, נשאת, קינת; (ב) -תה: ויצאתה; (ג) -א (א-א) ויצאתה, נשמלא (א-א) ויצאתה, נשמלא.

נפריד ביניהן לפחות בשלב הצגת הנתונים, כדי לעמוד ולהעמיד על העניינים החוצים ביניהן; דבר שיאפשר לנו להסבירם ולבררם כל-צרכם.

4. בתיאור הממצאים ראינו להפריד בין שתי הקבוצות העיקריות של צורות הנסתרת העולות מן הטקסט העיצורי: חתומות – ת והצורות שעל דרך השלמים פעה/פעאה (כפועלי ל"א); כמו-כן ראינו לקיים בתוך הצורות השונות את ההבחנות העולות ממסורת הניקוד בלבד, הכולטות שביניהן הן פְּעַת (עה"פ כפתח) לעומת פְּעַת (עה"פ בקמץ), נְּפַעַת/נְּפַעַת.

ההבחנה בין פתח לקמץ מקוימת היטב בכ"י פר וחשיבותה מרובה לקביעת העובדות ולבירורן. אבל גם בכ"י ק, שבו מיטשטש ההבדל בין פתח לקמץ במידה ניכרת (אך לא מכרעת!), מצאנו טעם להבחנה בין שתי התנועות (גם אם יש בה עמעום, היא עומדת בדמינה לאבחנה העולה מכ"י פר). באלה (ההבחנות בתוך הטקסט העיצורי) ובאלה (ההבחנות הנתונות במסורת הניקוד לבדה) יש טעם וצורך להעמיד על המעמד התחבירי שבו נקריית הצורה, אם מעמד הקשר הוא או מעמד הפסק (ובכ"י פר יש, כידוע, עדות בכתב – בתוך מערכת הטעמים – להבחנה בין הפסק משני להפסק ראשי).¹⁰

פרק א: הממצאים בכ"י פר

גורת ל"י

א. חתומות – ת

(א) עה"פ כפתח¹¹

5. קל, בהקשר: שְׁעַלְתָּ-¹² (נגעים ט: ג); שְׁעַשְׂתָּ-¹³ (נידה ט: ט [ח] 2x); וּפְסַתָּ-

10. ראה בראשור 1990.

11. בכ"י פר (ולא רק בו) ההבחנה בין צורת הקשר לצורת הפסק במעמדי ההקשר ובמעמדי ההפסק עושה הבדלים בלשון (וכבר תוארו הדברים בהרחבה במקום אחר; ראה בראשור 1990). ככל הנוגע לפתח בהבנת הטעם אין הבדל בין צורה במעמד הקשר לצורה במעמד הפסק משני (פְּסַל/פְּסַל); לעומת זאת, בהפסק ראשי הפתח הופך קמץ דרך שיטה באתנח, אבל בסוף משנה. פעמים שהוא הופך קמץ ופעמים שהוא עומד בעינו (פְּסַל, פְּסַל/פְּסַל:). ברם, הגם שאין הבדלים בניקוד בין פְּעַת במעמד הקשר לפְּעַת בהפסק משני, ראינו להפריד בין שלוש הקטגוריות (הקשר, הפסק משני והפסק ראשי) בשל ההבדל במעמד התחבירי ביניהן, הגורר לעתים הבדלים מסוג אחר (כגון 'היתה' בהקשר, 'היית' בהפסק משני ובהפסק ראשי), כפי שנראה להלן.

12. המקף משמש בכתב-יד זה טעם מחבר יחיד לכל התיבות הבאות בהקשר (ראה בראשור 1990, עמ' 52–53).

13. בשל קשיים טכניים את מוזתרים על ציון סימן הרפה על גבי התי"ו (ועל גבי אותיות אחרות) לאורך כל המאמר. בכתב-היד הוא מצוי בדרך-כלל: עֶלָה, עֶשָׂה וכיו"ב.

(נגעים ד: ח; ד: ט; ט: ד; ט: נ; ד: י; ניא): רָאֵת־ (טהרות ב: א; נידה א: ד; א: ו; ח: א
 2×; י: א); רִכַּת־ (נגעים ו: ב; 2×; ו: ג; 2×); שָׁנַת־ (כלים יז: יד [טו]); שְׁפַת־...
 שְׁשַׁפַּת־ (נידה ד: ד); שְׁתַּת־ (פרה ט: ג); שְׁשַׁתַּת (שם, ט: ה); מְצִינוּ בִּסְרָה־כּוֹל 22×
 בהקשר.

בהפסק משני: כָּלֵת (נגעים ו: ה); פָּסַת (שם, ה: ד); רָאֵת (נידה י: ח); וְרָאֵת (שם,
 א: ב); מְצִינוּ בִּסְרָה־כּוֹל 4×.

בהפסק ראשי: 14 הפתח הופך קמץ, בדרך שיטה, כשהטעם הוא אתנח: 15 שְׁהִיֵּית־
 (נגעים ד: ז; ה: ב; מקוואות י: ח); שְׁהִיֵּית־ (נגעים ד: ז; ה: ב); וְהִיֵּית־ (נידה ח: ג);
 בסוף משנה, כאמור, פעמים שהפתח הופך קמץ ופעמים שהוא עומד בעינו:
 שְׁהִיֵּית־ 16 (נגעים ה: ב; ח: א) אבל שְׁרָאֵת־ (נידה א: ב); מְצִינוּ בִּסְרָה־כּוֹל 9×,
 בשמונה מתוכם הומר הפתח בקמץ.

נפעל, בהקשר: שְׁנִקְוֹת־ (כלים ח: יא [יב]), דוגמה יחידה.
 פעל, בהקשר: קִישַׁת־ (נידה ד: ד); שִׁינַת־ (שם, ט: י; 2×, בהיקריות השנייה
 והשלישית במשנה זו), והן 3×.

הפעיל, בהקשר: שְׁהַעֲלַת־ (כלים יג: ה [ו]), דוגמה יחידה.

(כ) עה"פ בקמץ

6. קל, הפעיל ובניינים אחרים אין כל דוגמה.

פעל, בהקשר: שִׁינַת (?. בהיקרות הראשונה מתוך שלוש במשנת נידה ט: י), אבל
 אין בטחון גמור בגירסה שִׁינַת.¹⁷

(ג) עה"פ בצירה

7. בבניין נפעל בלבד מצינו צורות בצִירָה (כולן במעמד הקשר), ואלו הן: וְנִעְשַׁת־
 (נגעים א: ה; 2×; ד: ז; 2×); וְנִעְשַׁת־ (שם, א: ו; בהופעה השנייה במשנה; ז: ב; 2×,
 הופעה שנייה ושלישית); וְנִעְשִׁית (שם, ז: ב, בהיקרות הראשונה); וְנִעְשַׁת (שם, א: ו,
 בהיקרות הראשונה).

נעיר, כי איכות התנועה /ē/ מובעת בכתיב (על־ידי יו"ד) רק פעם אחת: ונעשית

- 14 לקטגוריה זו שייכות התיבות שהוטעמו באתנח או שבאו בסוף המשנה. התיבות שהוטעמו
 בטעמים מפסיקים אחרים שייכות למעמד ההפסק המשני (ראה בראשר 1990, עמ' 52–53).
 15 כל הצורות שיש בהן קמץ במעמד של הפסק ראשי, ובהקשר ובהפסק משני יש בהן פתח,
 מתפרשות לנו כנקודות בפתח מעיקרא, שהוסב לקמץ.
 16 בכתיב־היד אין כל טעם בתיבה הנקריית בסוף משנה; אחרי התיבה עצמה יש נקודה אחת בגובה
 השורה: שְׁהִיֵּית־; אנו הסבנו אותה לנקודתיים, כמקובל, שְׁהִיֵּית־.
 17 בצילום שבידי סימן הניקוד מתחת לנר"ן נראה קמץ, אבל הוא שונה בצורתו מן הקמץ הרגיל
 בכתיב־היד (שצורתו היא פתח ומתחתיו נקודה, כך ←).

(שם, ז: ב, שהובאה לעיל). אבל נראה, שאין למקפק בקריאה נפֶּעַת גם כשהכתיב חסר יו"ד; אף בבינונית נכתבת התנועה על-פי הרוב ללא יו"ד.¹⁸

ב. פעתה

8. (א) 'פעתה' מזדמנת דרך שיטה כצורת הקשר של הנסתרת של הפֶּעַל ה"ה במעמד הקשר; מצינו:

במעמד הקשר: הִיָּתָה — 109x; בהפסק ראשי: הִיָּתָה (הִיָּתָה) 7x.
והרי דוגמות מספר לצורת ההקשר: הִיָּתָה-מוטה (כלים ד: ג); הִיָּתָה-קטנה (שם, ו: ג); הִיָּתָה מהלכת (אהלות ו: ד); הִיָּתָה כ"ך (גירא ח: ג) ועוד 105x.
הִיָּתָה/הִיָּתָה נחפרטו לעיל בסעיף 5.

9. (ב) כן מצינו את צורת 'פעתה' פעם אחת בהקשר ופעם אחת בהפסק משני בפועל אחד במשפט אחד ובנסיבות תחביריות מיוחדות; שנינו (נגעים ד: ז):

'בהרת ובה מחיה ופיסיון... קְנָסָה וּפְסָתָה או פְּסָתָה וְקְנָסָה ר' עקי' מטמא וחכמ' מטהרין, צורה זו — פְּסָתָה — עומדת בחריגותה כנגד כל צורות הנסתרת בל"י שלא נמצאו בהן אלא צורות חתומות — (צורות הִיָּתָה מוצאות כאן מכלל זה); היא כבר נידונה בהרחבה במקום אחר,¹⁹ לפיכך נאמר כאן קיצור דברים בלבד: המקצב במשפט הוא שזימן את הצורה 'פסתה' במשנה זו. ברישא של פסוק התנאי יש לנו שתי צלעות מקבילות: 'כנסה ופסתה // או פסתה וכנסה'.

בסופי הצלעות שהם מעמדי הפסק תחביריים באות בכ"י פר, בדרך שיטה, צורות הפסק, וכך כאן בסוף הצלע השנייה באה וְקְנָסָה כדין;²⁰ בסוף הצלע הראשונה היתה צפויה הצורה וּפְסָתָה (השווה לעיל — סעיף 5 — צורות קְלָת, פְּסָת, רָאָת בהפסק משני); אבל זיווגה עם וְקְנָסָה שבסוף הצלע השנייה גרם לה שתהא בצלמה כדמותה: וּפְסָתָה.²¹ ועוד זאת, המקצב הפנימי (או חריזה הפנימית) בתוך הצלעות גרם, שכל אחת מצורות הפועל שבסופי הצלעות תגרור גם את בת ווגה שבהקשר לקבל את תבניתה, וכך גם צורות ההקשר וְקְנָסָה, פְּסָתָה הפכו צורות הפסק וְקְנָסָה. לשון אחר, המשפט 'וְקְנָסָה וּפְסָתָה // או פְּסָתָה וְקְנָסָה' עיבר צורתו למבנה: 'וְקְנָסָה וּפְסָתָה // או פְּסָתָה וְקְנָסָה' בשל גורמי מקצב וחריזה פנימיים. (הממצאים בכ"י פר עולים בקנה אחד עם הממצאים ברוב כתבי-היד ומלמדים שלפנינו תופעה אותנטית במשנה זו).²²

- 18 ואלה הממצאים בבינונית של נפעל בפועל ל"י בכ"י פר: בכתיב חסר — נְרָאָת (נגעים ב: א; ב: ב 2x); היתה נְעֵשֶׁת (פרה ג: ז [ט]; ד: א); היתה נְעֵשֶׁת (שם, ג: יא [יג]); בסך-הכול 6x. בכתיב מלא — והיא נְרָאָת (נגעים ד: ד); היתה נְרָאָת (אהלות ו: ה); בסך-הכול 2x.
- 19 ראה ב"ראשון 1990, עמ' 74-75.
- 20 ראה במיוחד ב"ראשון 1990, סעיפים 16-66 וסיכומיהם (בסעיפים 63-66).
- 21 וראה להלן, סעיפים 25, 35.
- 22 ראה ב"ראשון 1990, עמ' 75, הערה 43.

א. חתומות - ת

(א) עה"פ כפתח

10. קל, בהקשר: מצינו פעם יחידה: שְׁנִצַּת (טהרות ג:ג, כהופעה השלישית במשנה).

נפעל, בהקשר: נִישְׂאת־לכהן (נידה ב:ד), דוגמה יחידה!
בהפסק משני: וְנִישְׂאת (שם, י:א, בהיקרות השנייה במשנה), גם כאן דוגמה יחידה.

פעל: מצאנו רק צורות דבוקות כינוי [כגון: טִמְאָתוּ (נגעים יג:ח); טִמְאָתוּ (פרה ח:ב ד); טִמְאָתוּ (מקוואות י:ח)²³].

נתפעל, בהקשר: נִשְׂמַאת־אחת (כלים ב:ז, הופעה שנייה במשנה; ו:ב [ג]; ו:ג [ד]; טהרות א:ז [יא]); נִשְׂמַאת־אחת (כלים ב:ז, הופעה ראשונה במשנה; טהרות א:ט [יג]); נִשְׂמַאת־הכירה/החצר (כלים ז:ג 4x); נִשְׂמַאת־כמשא (טהרות ג:ג, הופעות שנייה ושלישית 2x); נִשְׂמַאת בכביצה (טהרות ג:א; י:ה).

בהפסק משני: נִשְׂמַאת (פרה ה:ג; ח:ב [ד]).

בהפסק ראשי: נִשְׂמַאת (נגעים יג:ח); הפתח נעתק לקמץ באתנח, בסוף משנה הוא עמד בעינו²⁴ — נִשְׂמַאת: (כלים ח:יא [יב]).

(ב) פה"פ בקמץ

11. קל, בהקשר: שְׂבַאת (נידה ח:ג; ידיים ג:א [ב]); שְׁנִצַּת־ (טהרות ג:א; ג:ב; ג:ג, היקרות שנייה במשנה; י:ה); וְנִצַּת־ (שם, ז:ט [י]; עוקצין ב:ט); מְצַאת־ (נידה ט:ד); וּמְצַאת (טהרות ז:ט [י]; נידה ט:ה [ו]; י:ב 4x; י:ב [ג] 2x); ללא אלף: שְׁנִצַּת־ (טהרות ג:ג, היקרות ראשונה במשנה); מצינו בסך-הכול 18x.
בהפסק משני: שְׁלָצַאת (שם, ז:ט [י]), דוגמה אחת.

נפעל, בהפסק משני: וְנִישְׂאת (נידה י:א, היקרות ראשונה), דוגמה אחת יחידה!
נתפעל, בהקשר: נִשְׂמַאת־בכביצה (טהרות ג:ב; ג:ג, הופעה ראשונה במשנה).
נמצאו רק שתי היקרות אלו.

(ג) עה"פ בצירה

12. בכניין נפעל בלבד מצינו צורות בצירה (כולן במעמד הקשר) ואלו הן: נְמַצַּאת־ יחירה (כלים יז:ט); נִמְצַאת־טומאה (זבים ה:ה [ו]); וְנִמְצַאת־רגלו (אהלות י:ב);

23. זו אחת מן הדוגמות מני אלף שפתח בהקשר נעתק לקמץ בהפסק ראשי (ראה בראשר 1990, סעיפים 75-98 בעמ' 78-88).

24. ראה לעיל, הערות 11, 15.

הנסתרת כעבר בפועלי ל"י-ל"א בלשון התנאים

ונמְצָאת־שלא־דרור... ונמְצָאת־טריפה (נגעים יד: ה [ו]); שְׁנִימְצָאת־ככבשן (כלים ב: ו); שְׁנִימְצָאת־טומאה (טהרות י: ב); שְׁנִימְצָאת חלודה (שם, ג: ה), והן א. 8. נעיר, כי כל צורות ל"א — פרט לשתי היקרויות (שְׁנִיצַת/שְׁנִיצָת) — כתובות באל"ף היסטורית: יצאת, נמצאת, ניטמאת ועוד.

ב. פעתה/פעאה

13. לא מצינו בכ"י פר אפילו צורה אחת מפועלי ל"א על דרך פְּעָתָה: יְצָתָה/יְצָאתָה, לא בבניין קל ולא בבניינים אחרים.

אף לא נמצאה כל צורה על דרך השלמים: יְצָאָה, נמְצָאָה וכיו"ב; להוציא צורה בבניין הפעיל: הִצְיָאָה (נידה ה: ט);²⁵ בניין שבו נוהגים פועלי ל"א כשלמים לכל דבר: הִבְיָא, הוֹצְיָא, מְבִיָא, מוֹצְיָא, יְבִיָא, יוֹצְיָא; לְהִבְיָא, להוֹצְיָא; וכך גם הִבְיָאָה. הוֹצְיָאָה.²⁶

סיכום

14. להלן טבלה מסכמת של הממצאים בכ"י פר, ובהמשך נבוא לנסח כלליהם.

15. הטבלה דלהלן עדות ברורה יש בה שספירה של גירסאות שאין עימה שקילה עלולה להטעות. אפרש דבריי: למעשה, איך כאן תפוצה מקרית או חופשית של הצורות.

(א) בעיקרו של הדבר, בכל מעמד שולטות הצורות חתומות ה-ת ורק בפועל הי"ה שולטת צורת פעתה בהקשר; צורת פְּסָתָה חריגותה נתבארה במקומה ואינה טעונה עוד כל הסבר.

16. (ב) בתוך הצורות חתומות-ת התפוצה של כל אחת משלוש הצורות -ת, -ת, -ת, -ת היא סדירה ומופיעה בתנאים מוגדרים. זה סיכום הדברים:

א. עה"פ בפתח היא הצורה הרגילה והבסיסית בכל הבניינים בל"י ובל"א בהקשר ובהפסק משני; בהפסק ראשי יבוא קמץ במקום פתח כדין כל פתח מוטעם שבא בהפסק (שינוי זה סדיר לחלוטין באתנת, ופחות סדיר בסוף משנה). ואכן, 43x בהקשר, 7x בהפסק משני, 9x קמץ בהפסק ראשי (ועוד 2x בפתח בסוף משנה) משקפים סדירות זו באופן מובהק.

בכל אלה אולי יש חריג אחד: שְׁנִיצַת־ (בהקשר); אם אמנם יש קמץ בנו"ן.²⁷ אם אכן

25. ראה להלן, סעיפים 33, 47.

26. דווקא במקרא מצינו צורה בהפעיל ל"א על דרך ל"י: הִתְבַּאְתָּה (יהו"ו: יז עלייד הִתְבַּיְאָה; שם, שם, כה). ניקוד זה נתפרש לו לברגשטרסר (s 229, עמ' 598) שיבוש. ברם, אפשר לפרשו כמשקף את צורת הִתְבַּאְתָּה שנתממשה בה האל"ף מימוש משני, כדרך שנתפרשו הצורות יְצָאת, יְצָאת כגלגול של יְצָאת במימוש האל"ף במסורת הניקוד הבלבי ובמסורת אחרות; (ראה ייבן, עמ' 420, 660; וראה להלן סעיפים 54, 60 ס"ק ו).

27. ראה לעיל, סעיף 6 והערה 17.

משה בראש

מפתח	חתומות - ת			סיכום
	עה"פ בפתח	עה"פ בקמץ	עה"פ בצירי	
ה"תה" (109x) פ"תה" (1x) פ"תה" (1x)	פ"ת 22x			ל"י קל
	פ"ת 4x פ"ת: 1x פ"ת* 8x			הפסק משני הפסק ראשי
נפ"ת (נפ"ת) 9x	נפ"ת 1x			נפעל בהקשר
	פ"ת 3x (?) הפ"ת 1x	פ"ת 1x (?)		פיעל הפעיל בהקשר
	פ"ת 1x			ל"א קל בהקשר
	נפ"ת 18x פ"ת 1x			כהפסק משני הקשר
נפ"ת 8x	נפ"ת 1x נפ"ת 1x			נפעל הפסק משני
מצאנו רק צורה דבוקת-כינור: טימאתו	נפ"ת 2x			פיעל
	נפ"ת 14x נפ"ת 2x נפ"ת: 1x נפ"ת 1x			נתפעל הקשר הפסק משני הפסק ראשי
הביאה וכי"ב היא הצורה הסדירה (ואינה כלולה בספירה)				הפעיל
	61x (62?)	23x (22?)	17x	109x (2x+)

* 7x מתוכם הן צורות ה"ת/ה"ת

כך הוא, נראה שהדוגמה שייכת לאותן צורות מועטות (!) שבהן יש משוגות ניקוד, שהפתח והקמץ מומרים זה בזה אהדדי.²⁸
 ב. עה"פ בקמץ היא הצורה הסדירה בבניין קל של גזרת ל"א: פ"ת, יצ"ת, מ"ת בכל מעמד תחבירי; מצינו בסך-הכול 19x (מהן 18x בהקשר: ²⁹). נראה,

28 ראה בראש 1990, עמ' 79, פסקה ראשונה בעמוד.
 29 לפי שהצורות באות בהקשר אין לדבר, כמוכח, על המעבר פתח < קמץ!

שמלכתחילה גם כאן נהגה צורת פְּעָא/פְּעַת בפתח בעה"פ, אלא שפעל היקש לפאראדיגמה כולה: יְצָאִי, יְצָאָה, יְצָאֵה, יְצָאֵה, יְצָאֵה, יְצָאֵה³⁰; יְצָאֵה, יְצָאֵה³¹ ואצ"ל הנסתר: יְצָא; בבניינים אחרים תנועת עה"פ בגזרת ל"א אינה קמץ בגופי המדבר והנוכח (נישאתי, נישאתך וכו'; מְלֵאתי, מְלֵאתך וכו'); שם לא פעלו ההיקש הגזכר, והפתח נתקיים בצורת הנסתרת (נישאת, נישאת).

על-יד 19 א פְּעָאָת בבניין קל, נמצאו שלושה חריגים בקמץ בבניינים אחרים: נישאת (1א), נְשָׂמַת־ 2א (בהקשר) וכנגד זה צורה אחת יצת (בהקשר) בפתח. הללו אפשר שיחפרשו צורות מעטות, שבהן יש חילופי פתח וקמץ, פרי משוגות ניקוד.³² ואפשר לפרשן פירושים מקומיים אחרים; למשל נִישָׂאת, שמא הזקף גרם למעתק פתח < קמץ; אמנם אין מעתק כזה נוהג בטעם מפסיק משני בכ"י פר.³³ אבל לעתים רחוקות הוא מזדמן, כגון: שְׁשָׂנָן (אהלות ח: א) במקום שְׁשָׂכָן.³³ הצורה שְׁיַצַּת־ (בפתח) אפשר שהכתיב חסר האל"ף הכשיר את העברתה בקלות וכהיטח הדעת אל אחיותיה מפועלי ל"י הננקדות דרך שיטה בפתח (עֲלַת־, עֲשַׂת־ וכו"ב). ועוד אפשרות, אולי הצורות בקמץ [שְׁיַצַּת(?)], נישאת, נְשָׂמַת־ 2א] הן תצורה ממסורת אחרת שבה נהג קמץ בעה"פ של הנסתרות בפועלי ל"א/ל"י.³⁴ בין כך ובין כך, חריגים מרעטים לפנינו, והכלל עומד בסדירותו.

ג. עה"פ בצירה: רק בבניין נפעל בשתי הגזרות מזומנת הצורה -ת. הממצאים כפי שהוצגו לעיל מראים, לכאורה, שזו הצורה הסדירה בבניין נפעל: 17 א נְפַעַת (נעשֶׁת)/נְפַעַת (נְמַצַּת) כנגד 4 א נְפַעַת (נִיכְנֹת)/נְפַעַת (נְשָׂאת).³⁵ אבל הספירה עשירה להטעות; מתברר, שבכתב-היד הזה (ולא רק ב³⁶) ההתפצלות היא מילונית,

30 בסדר טהרות מצאנו עדות לצורת הנוכחת בלבד: 'אָשְׁרָף כְּלִים שְׁנִכְנֶסְתָּ כְּטוּמָא נְיַצַּת בטהרה' (פר, כלים ל: ד [ה]); כשם ש'נכנסת' היא צורת נוכחת, כך גם 'יציאת' צורת נוכחת היא (אך ראה להלן, הערה 108). אם עדות פר משקפת מסורת קדמונית החוזרת לחקופת לשון חכמים החיה, יש להניח שההיקש של הנסתרות ליתר הגופים - בבניין קל של פועלי ל"א - פעל בתוך דיבור חי שנוהגת בו פאראדיגמה שלימה.

31 הרברים מכונים, כמוכין, לפעלים שלא חל בהם המעבר לפועלי ל"י. ואכן לא מצאנו יציתי, יצית וכיו"ב (בשורש מצ"א ידועה צורת המדברים על דרך ל"י: קְצִינָה).

32 ראה בראשר 1990, עמ' 79.

33 ראה בראשר 1990, סעיף 75, עמ' 78; וראה גם סעיף 78 בעמ' 80.

34 מסורת כזאת היא מסורת הניקוד הטברני למקרא, מעט הצורות חתומות -ח מניקודות בקמץ, כגון: יָצַעַת (ור' כה: בא), נְגַלְתָּ (יר' יג: יט). במסורת הניקוד הבללי ללשון חכמים הניקוד -ת עיקר והניקוד -ת טפלה (ראה להלן, סעיף 52). ובירודע שכ"י פר מזמן עירובי מסורות בסעיפי דקדוק שונים (ראה על עניין זה בראשר 1990, סעיף 96, עמ' 86).

35 כולל צורות נְפַעַת אחת בקמץ (נְשָׂאת) שנידונה זה עתה (בסעיף הקודם).

36 ראה ממצאי כ"י ק להלן, סעיף 41.

כלומר, יש שרשים (שְׁנִים) הבאים בחתימה ת- ויש שרשים (שְׁנִים) הבאים בחתימה ת-:

ת-	ת-	
9 × (עש"ה) נעשת	1 × (כ"ה): ניכנות	ל"י
8 × (מצ"א) נמצאת	373 × (נש"א): נשאת	ל"א

פרק ב: הממצאים בכ"י ק

גורת ל"י

א. חתומות - ת³⁸

(א) עה"פ בפתח³⁹

17. קל, בהקשר: 40; גַּבַּת⁴¹ (כתובות ד: א); זָכַת (שם, ט: ג; כ"מ י: ד 3×); שְׁקִנְתָּ (עירובין א: ח); עֲלַת (סוכה ג: ו; יבמות טז: ד; נזיר ג: ו; זבחים ו: ז [ח]; ז: ב; ט: ד; יב: ב [ג]; מנחות ג: ג 3×); וְעֲלַת (ערכין ה: א); שְׁעֲלַת (זבחים יב: ב; נגעים ט: ג); עֲשַׂת (כתובות ה: ג [ד]; ט: ו [ז] 2×; ערכין ד: ד [ט]); שְׁעֲשַׂת (נידה ט: ט [י]); וּפְסַת (נגעים ד: ח; ד: ח [ט]; ד: ט [י]; ד: ט [יא]); רָצַת (גדרים ט: ט; 42; טהרות ב: א; נידה א: ד; א: ו; ח: א 2×; י: א); וְרָצַת (שם, ט: א); שְׁרָצַת (ברכות ג: ו); שְׁהַת (יבמות יא: ו [ז]; גיטין ה: ו [ז]; חולין ג: ג [ו]; בכורות ח: א [ד]); וְשִׁהַת⁴³ (סוטה א: ב); וְשִׁהַת (גדרים י: ב); שְׁנוֹת (כריתות ב: ד [ו]); שְׁנַת (מנחות ב: א; כלים יז: יד [טו]);

37 כולל נשאת 1×, כאמור לעיל.

38. ההבחנה בין צורות-המשנה בתוך הצורה חתומה - ת (ת-, ת-, ת-, ת-, ועוד) מיוסדת, ברוב ההיקריות, על מסורת הנקדן. רק במיעוט המקרים גילה הסופר את דעתו בכתב, בכתוב מלא המעיד על ת-, כגון 'שביתי' (ראה להלן בהמשך דברינו בסעיף 19). לעומת זאת, במסורת פר הוא הסופר הוא הנקדן.

39. דבר ידוע הוא, שנקדן ק עשירי להחליף פתח וקמץ אהרדי, אבל סדירות הופעתם כדרכי הניקוד הטברני במקרא היא עיקר אצלו. בסעיפים רבים שברקחי מגיעה הסטייה ל%10-15 (שבהם אחת מוצא פתח במקום קמץ או קמץ במקום פתח, ובהם משתקפת מסורתו הספרדית). ואף על-פי שאין הוא דומה בזה (בבתופעות נוספות) לכ"י פר, ראינו להפריד בין קצת ואחיותיה לקצת ואחיותיה בהצגת תפרצת הצורות בכתב-היד כדי לעמוד במדויק על המסורת שביקש נקדן ק למסור.

40. גם ללא מערכת טעמים ניתן לקבוע את מעמד ההקשר ברוב ההיקריות ללא כל קושי, כגון בפסוקיות שהפועל (הנשוא) בא במישורין לפני הנושא: 'עלת חזוית על רוכב' (סוכה ג: ו), או בפסוקיות (הרבות עד מאוד!) שתיאור או מושא (הללו מלתי-יחס מקדימה אותם על-פי הרוב) עוקבים אחרי הפועל (הנשוא), כגון: 'שעששת בתוך הווסת' (נידה ט: ט [י]); 'רצת על חלוקה' (שם, ח: א); 'עלת לארץ' (נזיר ג: ו); בכל אלה ובשכמותם הפועל בא במעמד של הקשר תחבירי.

41. ראה לעיל, הערה 13.

42. במקום זה יש ריש דגושה: מה רצת.

43. כאן יש פתח במקום קמץ בפ"א הפועל.

שַׁת (פרה ט: ג); [נ] שַׁשְׁת (חולין ג: ה [ח]); תַּלְת⁴³ (סוטה ח: ה [ט]); שַׁתְּלַת (שם, ג: ה); ⁴⁴ בסך־הכול × 50.

בהפסק: ⁴⁵ גַּבְת (כתובות ד: א [ג]); זַכְת (שם, י: ה); וְחַיִּית (נידה ח: ג). כְּלַת (נגעים ו: ה); לָקַת (כתובות ד: ט; ב"מ ט: ז); עֲלַת (סוטה ט: ו; זכחים ט: א; ט: א [ב]; ט: ב); שַׁעֲלַת (תרומות ה: ב); עֲשַׁת (ב"מ ט: ה); פֶּסֶת⁴⁶ (נגעים ה: ד⁴⁷); רָאָת (נידה י: ח); וְרָאָת... שַׁרְאָת (שם, א: ב); ⁴⁸ מְצִינוּ בסך־הכול × 16.

נִפְעַל, בַּהֲקָשֶׁר: שְׁנֻקְנוֹת (כלים ח: יא [יב]); נִימְחַת (תענית ג: ח), וְהָן × 2.

בַּהֲפַסֵּק: שְׁנִיפְדָת (כתובות ג: ב), דּוּגְמָה יְחִידָה.

פְּעַל, בַּהֲקָשֶׁר: וְגִילַת (ב"ק ח: ו); וְנוּמַת (יבמות טז: ז); ⁴⁹ קִישַׁת (נידה ד: ד); וְשִׁינַת... שְׁיַנַּת (שם, ט: י), וְהָן × 5.

בַּהֲפַסֵּק: שְׁיַיְנַת (סנהדרין ז: ב); ⁵⁰ וּמְצַאָת (תרומות יא: ח; ⁵¹ זה הפועל היחיד מגזרת ל"י, שִׁתְנוּעַת a צוינה בו בכתיב מלא אל"ף); ⁵² מְצִינוּ בסך־הכול × 2.

- 44 לא נכללו כאן שתי היקרייות של 'שפת' (נידה ד: ד), שנמצאו בכ"י קמ.
- 45 לא ראינו להבחין במסורת ק בין הפסק משני להפסק ראשי, שכן בהיעדר מערכת טעמים ככתב היד תלויה אבחנה זו בשיקול הדעת בלבד. מכל־מקום, על יסוד ההקבלה לכ"י פר (ראה לעיל, סעיפים 5, 10–11), ועל יסוד בחינות תחביריות מרצקות ניתן להבחין, ברוב המקרים של ההופעות, בין מעמד הפסק משני למעמד הפסק ראשי. השווה, למשל, דוגמה אחת מני רבות: 'בחרת כגריס... ואין ידוע באי זה מהן פסת בין באיש אחד בין בשני אנשים טהור' (נגעים ה: ד). ברור, שהתיבה 'פסת' עומדת בהפסק, אבל גם ברור, שכוח ההפסק של הפסוקית שהיא חותמת קטן מכוח ההפסק של המשפט כולו, שם נמצאת המלה החותמת אותו 'טהור'. ואכן, בכ"י פר מובחנות התיבות כטעמיהן: פֶּסֶת (בזקף, מפסיק משני), טהור (באתנה, מפסיק ראשי). הדבר ברור עוד יותר בדוגמה זו: 'פרשה וראת היא טמיאה וכולן טהורות אף על פי שאמר מטמא מעת לעת אינה מזונה אלא משעה שראת' (נידה א: ב). 'שראת' חותמת את המשנה כולה, ואין לך הפסק ראשי גדול מזה. וְרָאָת' חותמת את הרישא של פסוק התנאי (הַקִּיָּם), אבל מעמד ההפסק שהיא נמצאת בו הוא משני לעומת ההפסק הראשי, הנמצא בסוף הפסוקית (המלה 'טהורות'). השווה פיסוקו של כ"י פר, המתעים: וְרָאָת (זקף, טעם משני)... קְמִיאָה (טפחא, טעם משני)... טהורות' (אתנה, טעם ראשי).
- 46 ראה לעיל, הערה 43.
- 47 ראה משי"כ בהערה 45 לעיל על דוגמה זו.
- 48 ראה לעיל, סוף הערה 45.
- 49 נוקמת היא, כנראה, גלגול של נַמַּת, בהשפעת העיצור השפתי הומרה התנועה a ב"ט (ראה סגל, עמ' 155; וכן ד' בן־חיים, המילון ההיסטורי ללשון העברית של האקדמיה ללשון העברית, ספר המקורות, ירושלים תשכ"ג, עמ' 10; אך ראה הנמן, עמ' 335).
- 50 ועוד דוגמה שלא כללנו כאן; בסנהדרין ט: ג מצינו בק: 'לא ניתנה לכת כהן (שזינות)', התיבה באה בתוך השלמת השמטה וללא ניקוד.
- 51 הרי המשפט בשלמותו: 'היזכינה ומצאת, הרי זו תרומה', אבל במקבילה נוקרת התיבה בבניין קל (על דרך הארמית) ומצאת (ראה להלן, סעיף 20).
- 52 אל"ף ככתיב מלא לתנועה a באמצע התיבה מצריה לעתים בכ"י ק, כגון שַׁאָרָא (עירובין א: ח; א: י × 2), כאן [הזהב] (יומא ה: ג) כאן [השני]... כאן אחד (שם, שם, ד).

הפעיל, בהקשר: שהיפת (נדרים ג: ב); שהעלת (כלאים ב: ה, הניקוד בעיני אינו ברור דיו); שהעלת (כלים יג: ה), והן 3x.

(ב) עה"פ בקמץ

18. נמצאו בסך-הכול שלוש דוגמות של ת-ת, כולן במעמד הקשר, קל: 'ועלת שלשמך' (נזיר ה: ב); 'שששתת מי חטאת' (פרה ט: ה). פצל: 'שינת שלשה פעמים' (גידה ט: י).

(ג) עה"פ בצירה

19. בבניין נפעל בלבד מצינו צורות בעה"פ צרויה.

בהקשר: נעשת (חלה ג: א); ונעשת (נדרים ט: י 3x); נעשת (שבועות ב: ב); ונעשת (נגעים א: ה 2x; א: ו 2x; ד: ז 2x; ז: ב 3x; כתובות ו: ד⁵³), והן 15x. בהפסק: נהנת (ב"ק ב: ב); שנהנת (שם, שם 4x; שם, ו: ב); נשבת (כתובות ד: ט, ניקוד הבי"ת אינו ברור דיו; בצילום שלפני רואה אני רק את הנקודה השמאלית של הצירה); נישבת (קידושין ג: ח); שנסבת (עדויות ג: ו); שנישבת (כתובות ב: ה); מצינו בסך-הכול 10x.

איכות התנועה, /e/, מובעת בכתיב (על-ידי יו"ד) רק בדוגמה אחת מתוך עשרים- וחמש: 'שנשבית'; ככל זאת, נראה שאין לפקפק בעדות הנקדן שניקד צירה בכל מקום, שכן במסורת הסופר צירה בהברה סגורה מוטעמת נכתב על-פי רוב כתיב חסר⁵⁴; גם בצורת הבינונית נפעת הכתיב הוא על-פי רוב חסר יו"ד⁵⁵.

(ד) תצורה ארמית

20. בשלושה פעלים נוקדה צורת הנסתרת של בניין קל על דרך הארמית (הדוגמה הראשונה שבהן היא בעצם צורת פעל ארמית):
א. הנות: 'נר' יוסי אומ' אף לא ירקות בימות הגשמיין מפנין שהנבייה נושרת נהנות הנאה להם לזבל⁵⁶ (ע"ז ג: ח [יג]).

53 במשנה זו הרי"ו נוספה בידי הנקדן: [ה]נעשת.

54 השווה חצר (מעשרות ג: ה; ג: ו 2x ועוד פעמים הרבה). וראה ההערה שאחרי זו.

55 בדקתי את כלל צורות הבינונית בנפעל בארבעה מפועלי ל"י בכ"י ק (על-פי מראי-המקום של אוצר לשון המשנה לרח"י קוטובסקי), ואלה הממצאים: נהנת (נדרים ב: ה; ג: ב; ג: ד [ה]; ז: ט [יא]; ז: ט [יב]; ח: ז [יב] 2x; יא: יא [יב] 2x; שבועות ג: ד [ה]). שהן 10x; נעשת (זבחים ו: ב; ו: ד; ו: ה; פרה ג: ז [ט]; ג: יא [יג]; ד: א), שהן 6x; ניקנת (קידושין א: א 3x; א: ד 2x), שהן 5x; נראת (נגעים ב: א; כלאים ב: ט — נכתב תחילה 'שהוא נראה' ותוקן: 'שהיא נראת'), שהן 2x; לעומת נראית (אהלות ו: ה; נגעים ד: ד), שהן 2x; בסך-הכול 23x חסר, 2x מלא. 56 המשפט 'שהנבייה נושרת והוות הנאה להם לזבל' על נסחיו השונים הוצג במהדורתו של ד"ר חנוטל (עמ' 53), ונתברר בירור מפורט ומעמיק במבואו (עמ' 237-240), עיי"ש.

- ב. מִצָּאת: הַיְרֵכְיָנָה וּמִצָּאת הַרִי שֶׁלְלוֹקִיחַ (ב"ב ה: ח [יא]), אבל במקבילה ניקד צורת פֻּעַל עִבְרִית: הַיְרֵכְיָנָה וּמִצָּאת הַרִי זו תְרוּמָה (תְרוּמוֹת יא: ח).⁵⁷
- ג. רְכַת: רְכַת הַבְּהֵרֶת (טו) מֵאָה נִתְמַעֵטָה טְהוּרָה רְכַת הַמְּחִייה טְמָאָה נִתְמַעֵטָה טְהוּרָה (נגעים ו: ב); רְכַת הַבְּהֵרֶת טְמָאָה נִתְמַעֵטָה טְהוּרָה רְכַת הַמְּחִייה טְמָאָה נִתְמַעֵטָה ר' מֵאִיר מִטְמָא וְחִכְמ' מִטְהַרִין (שם, שם, ג).
21. קְרִיאוּתוֹ אֵלּוּ שֶׁל נִקְדָן ק (על דרך הארמית) מִיּוֹחֲדוֹת לוֹ בִּלְבַד, וְכִמְעַט שֶׁלֹא נִמְצְאוּ לָהֶן חִימוּכִין, לִפְתוֹת לַעַת הַזֹּאת, מִכֹּל מְקוֹר אַחֵר. נִעִיר כֵּאֵן כִּמָּה פְרָטִים עַל גִּירוֹסוֹת ק בְּקִיצוֹר נִמְרָץ.
- א. הַגִּירָסָה 'יְהוּוֹת' הִיא נְטִיעָה אֲרַמִית לֹא רַק מִצֵּד נִיקוּדָה, אֲלֵא גַם מִצֵּד כְּתִיבָה. קִיּוּמוֹ שֶׁל הַר"ה כְּעֵבֶר שֶׁל בְּנִיין קָל בְּעִבְרִית הוּא שׁוּלִי, וְנִרְאָה שֶׁהַצּוּרוֹת הַמְעוּטוֹת שֶׁנִּזְדַּמְנוּ בִּוֶּסֶט⁵⁸ הֵן שְׂאִילוֹת מִן הָאֲרַמִית. מִכֹּל-מְקוֹם, גִּירוֹסָתָּהּ ק (אִם אֵכֵן זֶה גִירוֹסָתָּהּ הַיּוֹד הָרֵאשׁוֹנָה בְּכַתְב־הַיֵּד)⁵⁹ נִתְמַכֵּת מִן הָאוֹטוֹגְרַאֲף שֶׁל פִּירוּשׁ הַמְשֻׁנִיּוֹת לְרַמְב"ם (אֵרָא) שֶׁגִּרְסָה 'יְהוּוֹת'⁶⁰ לָהֶן אֵת הַזֹּבֵל.⁶¹
- ב. הַפּוּעַל מִצָּה' נוֹהַג בְּמִקְרָא בְּבִנְיִין קָל וְנִפְעַל;⁶² בִּלְשׁוֹן חֲדָל הוּא נִמְצָא כְּעִיקָר בְּבִנְיָיִים הַכְּבֹדִים,⁶³ אֲבָל עַדִּיין מִשְׁמַשׁ גַּם בְּבִנְיִין קָל: 'וּמִצָּה אֵת דְּמָה' (ק זְבַחִים ו: ה); 'וּמִצָּה עֲלֵינוּ... וּמִצָּה עֲלֵיהָ' (ק פֶּרָה יב: ב) וְעוֹד;⁶⁴ וְעוֹד עֲלֵינוּ גַם כִּי פֵא

- 57 רֵאָה לַעֲיֵל, סֵעִיף 17.
- 58 בְּקַוְטוֹרְדָאנְצִיָּה שֶׁל הַמִּלְחָן הַהִיסְטוֹרִי שֶׁל הָאֲקָדְמִיָּה לְלִשָׁן הָעִבְרִית הוֹבֵאוּ צוּרוֹת אֵלּוּ (מִן הָעֵבֶר שֶׁל בְּנִיין קָל): (א) 'יְהוּוֹת' שֶׁנִּזְדַּמְנוּ בָּהּ; (ב) 'יְהוּה' כְּתוּב חֲמִשָּׁה שָׁשָׁה שְׁמוֹת (תּוֹסֵפֶתָה כְּרַכּוֹת ג: כב; ר"ש לִיכְרֹמֵן הַדְּרִיר 'יְהוּה', וְלֹא צִיין כֹּל חִילוּף-יְנוֹסֶת): (ג) 'שְׁהוּן' (ה) לְבוֹ לְרַבֵּר אַחֵר' (סִפְרָא מִלּוּאִים א: א).
- 59 כְּלוּם לֹא נִכְתַּב תַּחֲלֵה 'יְהוּוֹה' (=הַוְּוָה, צוּרָת בִּינְיָנִית; רֵאָה לַהֲלֵן, סוּף הַעֵרָה 61) וְתוֹקֵן לְיְהוּוֹת'?
- 60 רֵאָה רַחוּנְטֵל, עִמ' 237, וְצוֹרְבֵל, עִמ' 212.
- 61 אֲבָל נִיקוּדָה בְּכִי אֵר הוּא: וְהַנּוֹת (בְּרִי"ו סְגוּלָה), כְּפִי שֶׁקְּבַעָה צוֹרְבֵל (עִמ' 212), גִירוֹסָה הַמְתַּקִּימָת גַּם בְּכִי פֵאֲרִיס 330 (=פִּירוּשׁ הַמְשֻׁנָּה לְרַמְב"ם בְּתַרְגוּם עִבְרִי) 'יְהוּוֹת', כְּפִי שֶׁצִּיין רַחוּנְטֵל שֶׁם. וְהִיא הִיא גִירוֹסָתָּהּ כִּי פֵס (=פִּירוּשׁ הַמְשֻׁנָּה לְרַמְב"ם, גַּם כֵּן בְּתַרְגוּם עִבְרִי). אֲבָל נִקְדָן פֵּס לֹא נִיקָד אֵת הַמְלָה, כְּדִרְכּוֹ בְּמִלִּים נִדְרִיּוֹת וּבְגִירוֹסוֹת מוֹקְשׁוֹת (רֵאָה בְּרֵאשֶׁר 1980, עִמ' 9-10, 53). [לְצוּרָה הַנּוֹת/הוּוֹת רֵאָה לַהֲלֵן, סֵעִיפִים 55-56].
- וְלֹא כֵּאֵן הַמְקוֹם לְדוֹן בְּשִׁימוּשָׁה הַתַּחְכִּירִי שֶׁל 'יְהוּוֹת' (וְהוּוֹת), צוּרָת פְּעוּל' בְּמְקוֹם בִּינְיָנִי בְּהוֹרָאָה עֲתִידִי. מִכֹּל-מְקוֹם רֵאָה לְצִיין, שֶׁכְּתִיב־יָד שְׁנַיִם גּוֹרְסִים כֵּאֵן צוּרָת בִּינְיָנִית. פֵּא וְכִי לִיֵּד לִירוּשְׁלַמִי קוֹרְאִים 'יְהוּוֹה לָהֶן לְזֹבֵל', כְּלוּמֵר וְהוּוֹה. וּמִמֶּנָּה נִתְגַּלְגַּל, כְּנִרְאָה, הַנּוֹסֶח 'יְהוּוֹה בֵּא' בְּלוֹ וְכִדְרִיר (וְהוּוֹה כֵּאֵן = וְהוּוֹה בְּחִילוּפֵי וִי"ו וְכִי"ת); גַּם בְּתוֹסֵפֶתָהּ עִ"ו (ו: י) מְצִינוּ 'יְהוּוֹה לָהֶן לְזֹבֵל' (לְפִירוּשׁ הַנֶּתְנִים וּבִירוּרָם רֵאָה, כִּאֲמוֹר, רַחוּנְטֵל, עִמ' 237-240).
- 62 הַשׁוּוֹה 'שְׁחִית מְצִית' (י"ש נא: יח); 'וּמִצָּה' (י"א א: טו).
- 63 רֵאָה, לְמַשֵּׁל, מִצָּה דֵם הָרֵאשׁ וְלֹא מִצָּה דֵם הַגּוֹף' (ק, זְבַחִים ו: ו); 'שִׁירֵי הַדֵּם הִיָּה מִתְמַצָּה' (ק, שֶׁם, שֶׁם, ד).
- 64 מִמְצָאִים אֵלּוּ, שֶׁלֹא בָּאוּ אֲצֵל קוֹסוֹבְסְקִי, נִעְלַמוּ מִעֵינֵינוּ שֶׁל גְלוֹסְקָא, עִמ' 702.

כצורת הנסתר עבר במסכת תרומות (יא: ח): 'הירכינה ומצת'.⁶⁵ וללא ניקוד (בפא) גם בב"ב (ה: ח): 'הרכינה ומצת'. גם בארמית נודמנו דוגמות של מצ"ה בכניין קל⁶⁶ ובכניין הכבד.⁶⁷

ג. קיומו של רב"ה בקל בעברית ידוע ומתועד למכביר,⁶⁸ ורווח גם בארמית; השווה, למשל, צורת נסתר של בניין קל 'ורבותך רַבַּת וּמָטָת לשמיא' (דנ' ד: יט). קריאת הַנּוֹת כצורה ארמית (ולא הַנּוֹת כצורה עברית) מובנת כמעט מאליה, אך מהו רקען של הקריאות מְצַאת ורַבַּת (במקום מְצַת.⁶⁹ רַבַּת⁷⁰)?

ב. פעתה

גם כאן יש לחלק בין הפועל הי"ה ובין כל יתר הפעלים.

22. (א) פְּעֻתָּה משמשת, דרך שיטה, כצורת ההקשר של הנסתר בעבר של הפועל הי"ה: הַיְתָה, כנגד הַיִּיתָ (הַיְתָה) כצורת ההפסק. וזה פירוט הנתונים:

בהקשר: הַיְתָה אשתו (ברכות ט: ג [ד]); הַיְתָה דרך הרבים (עירובין כ: ד); הַיְתָה לו (נזיר ד: ו); הַיְתָה שפחה (ב"ק ה: ד); הַיְתָה נעשת (זבחים ו: ב). הַיְתָה נראית (אהלות ו: ה), מצינו בסך-הכול 301 א'⁷¹ ועוד צורות אחדות בכתוב מלא: הַיְתָה

- 65 וכבר ציין הנמן, עמ' 342, את הפרט הזה.
- 66 ראה מילון יאסטרווב בערכו וכן מ' סוקולוף במילונו לארמית הגלילית, רמת-גן 1990 (עמ' 325), שהביא דוגמות מן התרגום השומרוני, מתרגום נאופיטי (פנים וגליון) ומתרגום הקטעים גלוסקא (עמ' 702) ציין לכניין קל רק מן הסודית.
- 67 ראה יאסטרווב בערכו וגלוסקא שם. [ולא כאן המקום להרהר בהצעתו של גלוסקא לראות בשימוש הבניין הכבד בפעל זה בלשון חכמים השפעה ארמית].
- 68 ראה לאחרונה הנמן, עמ' 332–334, ובהרחבה במאמרו 'האחדה ובידול בתולדות שני פעלים עבריים', ערכי המילון החדש לספרות חז"ל, ב, בעריכת מ"צ קדרי, רמת-גן תשל"ד, עמ' 24–30 (=קובץ מאמרים בלשון חז"ל, ב, ירושלים תש"ם, עמ' 8–14).
- 69 השווה מְצַת (=מְצַת) בכ"י פא שצרונה לעיל.
- 70 כן קורא, למשל, כ"י טר: רַבַּת (4א), כפי שצוין לעיל בסעיף 5). כ"י פס ניקוד רַבַּת (4א); בהרכיבו את ניקוד גזרת ע"ע (רב"ב) על גבי גזרת ל"י (רב"ה) נמצא מקיים את החתימה –ת בנסתרת של גזרת ע"ע. ונראים הדברים שאין כאן מסורת אלא שיבוש (ראה בראש 1980, עמ' 57–58).
- כדפוס ליוורנו (ובדפוסים אחרים): רַבַּתָּה הבהרת, רַבַּתָּה המחיה, כדרך לשון המקרא. נעיר שבתוספתא שנינו: 'רבתה בהרת... רבתה מחייה... רבתה מחייה' (נגעים ב: ח). כלום גירסה זו היא גלגול של 'רבת הבהרת... רבת המחיה... רבת המחיה', כלומר, ה"א-הידיעה בתיבה התוספת הודבקה לצורת הנסתר? (והדבר אירע שלוש פעמים?). אבל בתוספתא זבחים (ו: ז) מצינו: 'ועולת העוף שרבת' (המלה 'שרבת' חסרה במהדורת צוקרמנדל, אבל הובאה שם בחילופי-הנוסח כגירסת כ"י רינה; ראה ר"ש ליברמן, תוספות ראשונים, ב, ירושלים תרצ"ח, עמ' 209, הרואה כגירסת כ"י רינה עיקר).
- 71 בכשלושים מ' 301 ההופעות יש פתח כה"א (או בחי"ו) במקום קמץ, כגון: הַיְתָה אותה הפאה (תרומות א: א); הַיְתָה בתו (יבמות א: ה); הַיְתָה חלוטה (ערכין ט: ד) ועוד. [וראה לעיל, הערה [39]

הנסתרות בעבר בפועלי ל"י-ל"א כלשון התנאים

עבודת הלווים (שבת יא: ב); הַיִּתָּה שלקש (עירובין א: ה); שְׁהֵיִתָּה דרך רחוקה (יומא ז: ב); הַיִּתָּה כתובתה (גדרים ט: ה); הַיִּתָּה שנת שדפון (עירובין ט: א); הַיִּתָּה עלייה אחת (אהלות ז: א), שהן 6x בכתיב מלא. כלל צורות הַיִּתָּה/הַיִּתָּה 72.307x

במקום אחד כלבד מצאנו צורת הַיִּתָּה בהקשר, ויש דברים בגו. שנינו במשנת תמיד (ה: ה): 'ובשבת כופה עליה פסכתר ופסכתר היתה כלי גדול מחזקת לתך' (על-פי נוסח הדפוסים). להלן שינויי-הנוסח של שלוש מלים בקטע זה:

דפוסים	פסכתר	ופסכתר	היה
ק	(ה)פסקטר	ופסקתר	הַיִּתָּה(ה)[ת]
פא	פסכתר	ופסקתר	היתה
לו, ד"ר	פסכתר	ופסכתר	היתה
פס	פסכתר	ופסכתר	היה

גלוי שלפנינו צורת ההקשר של הי"ה: 'היתה (היה) כלי גדול', וידוע שהמין הדקדוקי של השם 'פסכתר' (פסקטר וכיר"ב) הוא נקבה כעדות הפועל: 'מחזקת', והשם 'כלי' מינו זכר ('כלי גדול'). במסורת הסופר של ק ובכ"י פס נגרר האוגד אחרי מינו של כלי (הַיִּתָּה); מי שתקן את הַיִּתָּה בכ"י ק ל'הַיִּתָּה' קירב את גירסתו ל'היתה' שבכתיב-היד האחרים ובד"ר, אבל תיקן תיקון חלקי כלבד; הוא הסתפק בהסבת הה"א לתי"ו — הַיִּתָּה — במקום לכתוב את 'היתה' התקנית.

בהפסק: בשלושה-עשר מקומות באה הצורה 'היית' (הית) ובשלושה 'הייתה' (היתה). וזה פירוט הנתונים:

אמרו לו קיימת הַיִּתָּה⁷³ ומתה הוולד הראשון ממזר (יבמות י: ד [[ט]]); שדה זה שלאביך הַיִּתָּה ולקחתיה ממנו (כתובות ב: ב); משלהן הַיִּתָּה ושביעית הַיִּתָּה (קידושין ב: ז). ליקמות שְׁהֵיִתָּה⁷⁴ אינה נבנית אבל נעשת היא גנות ופרדסים (סנהדרין י: ו [[י]]); אינו חושש שמא בנה שלאחרת הַיִּתָּה (בכורות ג: ב [[ג]]); הרי היא (כסלע) [כמות שְׁהֵיִתָּה] (נגעים ד: ז). הרי היא כמות שְׁהֵיִתָּה (שם, ה: ב); הרי היא כמות שְׁהֵיִתָּה(ה)[ת] (שם, שם); לְכָמוֹת שְׁהֵיִתָּה (שם, ח: א); ובכתיב חסר: הרי היא כמות שְׁהֵיִתָּה (שם, שם).

72 נוסף על אלה יש 4x בכ"י ק: הַיִּתָּה במחבה (גידיה ד: ז); הַיִּתָּה טלית (זבים ד: ז); הַיִּתָּה כמין כובע (ט"י ג: ב); הַיִּתָּה טומאתו (ידיים ג: א).

73 במקום זה המלה עומדת בהפסק משני בדרגה שנייה, לעומת סוף פסקות הרישא 'ומתה', שהוא הפסק משני בדרגה ראשונה; ואכמ"ל.

74 אף כאן נראה לי, שהתיבה עומדת בהפסק משני: הביטוי 'ליקמות שהיית' 'הוענק' ממקומו בסוף הפסקות ('אינה נבנית לכמות שהיית') אל ראש המשפט לשם הדגשה, ובהיותו מודגש ומובלט מתחייבת אחריו גם כמעמד זה הפסקה בדיבור, ומכאן צורת ההפסק.

ה: ב; י: ה (252) [דרך-אגב נעיר, שבשלוש מתוך שלוש-עשרה ההופעות נוקדה ה'יר"ד בקמץ]; הביאורה לבית הפרוה ובקודש ה'יתה (יומא ג: ו [ז]); הרי היא כמות ש'יתה (נגעים ד: ז; מקואות י: ח).⁷⁶

זוה סיכום הממצאים בנסתרת של ה'יה (כבניין קל) בק: בהקשר: ה'יתה (ה'יתה) — 307x; בהפסק: ה'ית/ה'ית (ה'ית) 13x; ה'יתה (ה'יתה) 3x.
23. (ב) בפעלים אחרים מצאנו 14 היקרויות של 'פעתה' (כנגד 113 היקרויות של הצורות חתומות — לכל סוגיהן).⁷⁷ וזה פירוטן:

קל

(א) ה'יתה: ר'פוי היכהו חייב לרפותו עלו בו צמחים אם מחמת המכה חייב ושלא מחמת המכה פטור ח'יתה וניסתרה ח'יתה וניסתרה חייב לרפותו ח'יתה כל צרכה אינו חייב לרפותו: 'כ"ק ח: א [ב]'.⁷⁸ אבל בנידה (ח: ג) ו'תית בהפסק כפי שצוין לעיל (סעיף 17).

(ב) ע'לתה: ע'לתה לראשי ה(י)צוקים ונפלה הרי זה אונס' (כ"מ ז: י [יא]),⁷⁹ כנגד ע'לת (13x) בהקשר, ע'לת (5x) בהפסק (ראה לעיל, סעיף 17).

(ג) עשתה: 'הלני אמו ע'שתה נפרשת שלוהב... ואף היא ע'שתה טבלה שלוהב' (יומא ג: י);⁸⁰ 'ע'שתה לפני הפסח מותר לאוכל' (גדרים ז: ח [ט]); 'ע'שתה לפני הפסח

75 כמשה זו יש ריטוגראפיה: הפסקה הפותחת במלים 'החליטו כפיסיון' עד שתי המלים 'כמות שהי' החתמות את המשנה (ועד בכלל) העתקה פעם נוספת (רוכ הקטע החוזר לא נוקד); בקטע החוזר כתובה החיבה 'שהיית' בשתי יו"דין.

76 יש מקום לציין גם את הממצאים בכה"י פא ולו במעמד הפסק: פרטי הנתונים הובאו אצל הנמן (עמ' 345, 346), ושם צוין קיומן של צורות 'היית' (יבמות י: ד [ט]); כתובות ב: ב; נגעים ח: א; מקואות י: ח), שהן 4x; 'הייתה/היתה' (קידושין ב: ז 2x; סנהדרין י: ו [ז]; יומא ג: ו [ז]); נגעים ד: ז 2x), שהן 6x; בכבודות ג: ב [ג] גורס פא ה'יתה. ההפרש במספר ההיקרויות בין פא לק (יש בו 13x 'היית/הית', 3x ה'יתה) מוסבר גם בעובדה, שבמשניות אחדות (נגעים ה: ב 3x; י: ה 2x) גורס פא צורת זכר: 'זהרי הוא כמות שהיה'; בכ"י לו מצינו: 'היית' (יבמות, שם; נגעים ד: ז, הופעה ראשונה; ה: ב, הופעה שנייה; ח: א; מקואות י: ח), שהן 5x. 'הייתה/היתה' (כתובות, שם; קידושין, שם 2x; סנהדרין, שם; יומא, שם; נגעים ד: ז, הופעה שנייה; ה: ב, הופעה ראשונה ושלישית במשנה), שהן 8x; בשלושה מקומות (בכבודות, שם; נגעים י: ה 2x) גורס כתב-היד צורת זכר 'היה'.

ראוי להעיר, שההפרש בסדר טהרות בין פר (7x כולם היית/הית) לכין ק (9x: 7x היית/היית, 2x ה'יתה) נובע מן העובדה, שבנגעים י: ה (2x) גורס גם פר צורת זכר: 'זהרי הוא כמות שהיה'.

77 דהיינו ה'ת, ה'ת, ה'ת והצורות שעל דרך הארמית קצת.

78 גם בעדים אחרים מצינו גירסות זהות. פא: חיתה (3x); לו: חיתה... חיתה (2x); פס: חיתה (2x); ההופעה הראשונה נשמטה מחמת הדומות; ד"ר: חיתה (3x); וכן ציינה צורבל (עמ' 213) באשר לאר: חיתה (2x), חיתה.

79 גם פא, לו, פס, ד"ר גרסו: 'עלתה'.

80 אף כה"י פא, לו, פס וכן ד"ר גורסים 'עשתה' ביומא (2x) ובגדרים (2x), וכן רשמה צורבל (עמ' 213) מכ"י אר.

אסור לאוכלי' (שם, שם, ח [י]),⁸⁰ כנגד 'עשת' (5x) בהקשר (ראה לעיל, סעיף 17).
 (ד) פסתה: 'קְנָסָה (ו) אוּ פְסָתָה וְקָנְסָה' (נגעים ד: ז) כנגד 'פסת' (4x) בהקשר,
 (1x) בהפסק (ראה לעיל, סעיף 17). וכבר הראינו במקום אחר, שהנוסח המקורי
 נתקיים ככתב-יד אחרים: פר, אנטונין, פא, לו;⁸¹ לעיל (סעיף 9) הובא נוסח פר:
 'קְנָסָה וּפְסָתָה אוּ פְסָתָה וְקָנְסָה'.

נפעל

נעשתה: 'ונזכר עד שלא נְעֻשְׂתָה חבורה פטור' (שבת יא: ו);⁸² כנגד 'נעשת' 15x
 כולן בהקשר.

פעל

גְּלָתָה: 'במידה שאדם מודד בה מודדין לו, היא קישטה את עצמה לעבירה והמקום
 ניוולה היא גילתה את עצמה והמקום גילה עליה' (סוטה א: ז),⁸³ כנגד 'וגילת את
 ראשה' (ב"ק ח: 84).

נתפעל

שלוש היקרויות בבניין נתפעל נודמנו במשנה כולה, כולן בהפסק וכולן צורתן
 'נתפעתה':

- (א) נתגלתה: 'חבית שלזהב... מניחה בלשכה נְשַׁפְּכָה או נְתַגְלָתָה היה מְמַלְּחָה] מן
 הכיור' (סוכה ד: י [ט]). וכן הוא בכל עדי הנוסח: 'נשפכה או נתגלתה'.⁸⁵
 (ב) נתפתחה: 'נערה שְׁנַתְּנָתָה בושטה ופגמה וקנסה שלאביה' (כתובות ד: א),
 וכן מצינו בערי הנוסח האחרים.⁸⁶

81 ראה פירוט הרברים אצל בראשר 1990, הערה 43 בעמ' 75; וראה לעיל, סעיף 9.
 82 גם פא, לו, פס גורסים: 'נעשתה'. בד"ר מצינו: 'עד שלא נעשת חבורה ומשם אל דפוס ראם
 וילנה 'עד שלא נעשית חבורה' (=אלפסי קושטא רס"ט). בכ"י ליידין לירושלמי מצינו: 'שלא
 נעשית החבורה' (חלק של הנתונים נתפרטו אצל א' גולדברג, פירוש למשנה מסכת שבת,
 ירושלים תשל"ז, עמ' 228); וראה להלן, סעיף 26 והערה 96.
 83 גם פא, לו גרסו: 'גילתה'. ובכתיב חסר גם ד"ר ופס: 'גלתה' (האחרון טעה?) לנקד בבניין קל:
 גְּלָתָה; גם אר: 'גלתה' (ראה צורבל, עמ' 227).
 84 במשנה זו גם פא, לו, פס קוראים: 'גילת/וגילת', וכן ד"ר: 'גלת'. דווקא אר קורא כאן: 'וגלתה'
 (ראה צורבל, עמ' 227).
 85 פא ניקד: נְשַׁפְּכָה... נְתַגְלָתָה. בפס רק הצורה הראשונה נוקדה כצורת הפסק: 'נְשַׁפְּכָה... אך
 נְתַגְלָתָה'. מ"צ פוקס, מהדורה ביקורתית של משניות מסכת סוכה עם מבוא ודקדוק, עבודה
 לשם קבלת תואר דוקטור באוניברסיטה העברית, ירושלים תשל"ט, עמ' 153, לא ציין כל
 חילוף-נוסח במשנה זו. אף הוא הוכיח (שם, עמ' 154) את המקבילה הלשונית: 'מי שהיו לו
 עשר חביות... וראה אחת מהן שנשפכה או שנתגלתה' (תוספתא דמאי ת: יא, מהדורת ר"ש
 ליברמן, עמ' 103).
 86 פא: שְׁנַתְּנָתָה, פס ניקד צודת הקשר: שְׁנִיתְּנָתָה; וללא ניקוד: 'שניחתתה' (לו וקטע גניזה
 שפרסם א"י כץ, גנוי משנה, ירושלים תשל"ל, עמ' 50), 'שנתפתחה' (ד"ר וקודם לכן אר; ראה
 צורבל, עמ' 230).

ג) נשטטתה: 'פיקח שנשא פיקחת ונתתךרשה אם רצה יוציא ואם רצה יקיים [נשטטתה⁸⁷] לא יוציא' (יבמות יד:א); עדי הנוסח חלוקים בפרט זה במעט או בהרכבה.⁸⁸

ג. לבחינת הממצאים בצורות 'פעתה'
24. סדירותה של הצורה חתומת – ת אינה מוטלת בספק (113x). רק מיעוט קטן, אבל ניכר (14x, המהווים 11%) של הפעלים באים בצורה 'פעתה'. העיון מלמד, שרובן המכריע הן סטיות מן הסדיר כתוצאה של היקשים וגרירות בתוך הקונטקסט שלהן, ויש שסיבת הסטייה היא אחרת. רק דוגמות ספורות נותרות ללא הסבר לעת הזאת. נפרש דברינו:

25. גרירות. 'חִיְתָה וְנִסְתְּרָה חִיְתָה וְנִסְתְּרָה... חִיְתָה כֹּל צֹרֵחַ'. הצורות נִסְתְּרָה הבאות בסופי הצלעות ברישא של משפט התנאי גררו אחריהן את צורות חִיְתָה⁸⁹ לעבר צורתן ל'חיתה', ולפי שצורות 'נסתרה' באות במעמד הפסק וצורתם צורת הפסק (נִסְתְּרָה) גם הנגררות אחריהן באו כצורתן (חִיְתָה). ההיקרות השלישית, 'חיתה כל צרכה' (במקום 'חייית כל צרכה'), יש לראותה גרירה אחרי קודמותיה.⁹⁰ לטעמי גם צִלְתָּה (ולא צִלְתָּ) במשנת ב"מ (ז: ז): 'עלתה לראשי הצוקים ונפלה הרי זה אונס' מתפרשת משלם כגרירה אחרי נפלה הסמוכה לה. עניין 'פסתה' במשנת נגעים (ד: ז) נתפרש כבר לעיל (סעיפים 9, 23) בדרך דומה.

אף 'גילתה' (במקום גִּילְתָּ) במשנת סוטה (א: ז) היא תולדת גרירה והיקש; המקצב והחריזה הפנימית מזמנים אותה כצורה מוכרחת:
'במידה שאדם מודד בה מודדין לו / היא קִישְׁטָה את עצמה לעבירה והמקום

87 קריאה זו היא גירסת היד השנייה שסילקה את קריאת הסופר הראשון. בהמשך המשנה מצינו, שגירסת היד הראשונה לא תוקנה, ושם כתוב: 'נתחרש הוא או נִשְׁטָה אינו מוציא עולמית'. כלום היד הראשונה גרסה גם ברישא צורת נפעל 'נשטתה'? – דבר שיש עליו עדויות מהימנות: 'נישטתה... נישטה' (לו), 'נשטתה... נשטה' (דיר). אבל פא: נִשְׁטְטָה... נִשְׁטָה (הט"ת השנייה דגושה).

88 גירסת פא זהה, כאמור (בהערה 87), לגירסת היד השנייה בק: 'ונתחרשה... נשטתה'. גם לו ד"ר מקיימים צורת –תה, אלא שהפועל השני בא (כאמור בהערה 87) כבניין נפעל: 'ונתחרשה (ונתחרשה)... נישטתה (נשטתה)'. אבל כפי מצינו: 'ונתחרשה... נִשְׁטְטָה' (אך בהמשך המשנה: 'נִשְׁטְטָה'). גם באר: 'נשטתה' (צורבל, עמ' 230); ליוורנו: 'נִשְׁטְטָה' (ובהמשך: 'נִשְׁטְטָה'); ברפוסים מאוחרים: 'נִשְׁטְטָה' (ובהמשך: 'נשטתה'). ולא כאן המקום לדון בהמרת תי"ו הבניין כתי"ת (גירסת פא והיד השנייה בק) או בחילופי המקום בין תי"ו הבניין לעה"פ טי"ת כתי"ת פס, ברפוס ליוורנו ועוד.]

89 לטעמי, הצורה 'וחיית' (נידה ח: ג כה"ז ק, פר, פא ועוד) היא הצורה הסדירה.
90 והשווה מה שכתבנו על צורת 'שימתנו' בהקשר בעקבות 'שימתנו' בהפסק במשנת טהרות (ט: ה) כתי"ת פר (בראשד 1990, עמ' 75).

91 'עלת' היא, כאמור, הצורה הסדירה והרווחת (ראה לעיל, סעיף 17).

ניזולה / היא גִּילְתָּה את עצמה והמקום גילה עליה. שני המשפטים האחרונים (הפותרים ב'היא') זהים לחלוטין במבנם; ⁹² צורת הפועל השלימה קִשְׁטָה היא שגררה את 'גילת' להיות 'גילתה'.

גם שתיים מצורות נתפעל תולדת גרירה הן: 'נשפכה או נתגלתה'. מסתבר שצורת הפועל השלימה 'נשפכה' כחתימה – היא שגררה את 'נתגלת' להיות 'נתגלתה'. וכך מתפרשת, לטעמי, גם 'נשטטה' (וביד הראשונה נשטטה ⁹³): 'פיקח שנשא פיקחת ונתחרשה – אם רצה יוציא אם רצה יקיים; נשטטה – לא יוציא'.

שתי צורות הפועל נמצאות במבנה זהה, וסביר להניח שתהיינה זהות כתבניתן. ⁹⁴ הווי אומר, שמונה מתוך ארבע-עשרה הצורות הן תולדת הגרירות המתוארות לעיל. קדמותן של הגרירות מוכחת מן העובדה, שכל עדי הנוסח מקיימים אותן. ⁹⁵

26. תקלה במסירה. דומה אני, שצורת 'נעשתה' (שכת יא: ה), במקום 'נעשת' הרגילה (15x), היא תולדת שיבוש בהעתקה בתקופה קדומה מאוד. המשפט 'זנוכר עד שלא נעשתה חבורה פטור' היה כתוב כנראה: 'זנוכר עד שלא נעשת החבורה' ונדבקו שתי תיבותיו האחרונות. משהופרדו הועברה ה"א הידיעה של 'חבורה' אל 'נעשת': 'נעשתה חבורה'. ⁹⁶

27. שאילה מקורית מן המקרא. 'עשתה' (פעמיים) מזדמנת במסכת יומא (ג: י) בקטע קדום ('משנה ראשונה'): 'הלני אמי עשתה נפרשת שלוהב... ואף היא עשתה טבלה שלוהב'. ⁹⁷ הרקע לשימוש בצורה 'עשתה' (במקום 'עשת') במשנה זו היא נטייתן של משניות קדומות להעדיף צורות (ומלים) מקראיות ⁹⁸ על פני צורות מלשון חכמים. כגון: 'החלו' – במקום 'התחילו' – במסכת תמיד. ⁹⁹

נמצינו מכארים 11 מתוך 14 צורות 'פעתה' (כולן, קדמותן אינה מוטלת בספק) ורק 3 ('עשתה' 2x במסכת נדרים [ז: ח]; 'נתפתחה' בכתובות [ד: א], וגם הן

92 גם מספר האיברים שלהם זהה.

93 ראה לעיל, הערה 87.

94 גם הגורסים נפעל – 'נשטטה' וכיו"ב (ראה לעיל, הערות 87–88) – יש להם צורה בעלת חתימה זהה [–תה] לצורה השלמה 'נתחרשה'. אבל יש כמה עדים (הבולט שבהם הוא אר) המעידים על צורה כחתימה – ת ללא גרירה (ראה לעיל, הערה 88).

95 להוציא את צורת 'נשתט/נשתטית' בעדים ספורים (ראה לעיל, הערות 88, 94).

96 הצעה זו, כבר הביאה הנמן (עמ' 347, הערה 136), אבל אין זו סתם השערה, שכן היא נחמכת בערויות נוסח: 'נעשת (נעשית) חבורה', כאן נשמטה ה"א הידיעה לפני החי"ת (ראה ילקו, עמ' 46, ובראשור 1980, סעיף 11, עמ' 103), 'נעשית החבורה' (לפירוט הנתונים ראה לעיל, הערה 82).

97 כן הוא בכל עדי הנוסח: (ראה לעיל, הערה 80).

98 במקרא קִשְׁטָה/קִשְׁטָה 29x, כנגד קִשְׁטָה 1x.

99 ראה רי"ן אפשטיין, מבואות לספרות התנאים, ירושלים תשי"ז, עמ' 15–58; ולענין החלו/התחילו ראה שם, עמ' 27; וראה בראשור 1985, סעיפים 26–28 בעמ' 95–98.

מקיימות בכל עדי הנוסח¹⁰⁰ נותרו בלתי-מבוארות.¹⁰¹ מוסף על אלה צורות היתרה המהוות פרשה בפני עצמה.¹⁰²

גזרת ל"א

א. תתומות -

(א) עה"פ בפתח

28. קל, בהקשר: באת (יכמות טו: א, הופעה ראשונה ושלישית במשנה); שבאת (נידה ח: ג); יצאת (בכורות ו: 103); ויצאת (טהרות ז: ט [י]); שביצאת (יכמות יג: ה); כתובות ב: א; ב: י [יא]; קידושין ד: י; טהרות ג: א; ג: ב; ג: ג; 3 × ז: ט [י]; י: דה); ויצאת (טהרות ז: ט [י]); בסך-הכול 17.

בהפסק: שביצאת (מעילה א: א).

נפעל, בהקשר: שנישמת (זבחים ז: ה; בכורות ה: 104).

נחפעל, בהקשר: נישמת (טהרות א: ט; ג: ג; 2 × ב); כלים ב: ז; 2 × ו: ב; נישמאת (חלה ב: ז; 2 × חגיגה ג: ב; סוטה ג: ו; מנחות ב: ב; כלים ב: ז; 2 × ו: ב; ו: ג; ז: ג; 4 × טהרות א: ז; י: דה); שנישמאת (שקלים ח: ד; 2 × ו); נתמלת (פסחים ה: ה); נתמלא [ת] (מעילה ג: ו); ניתמלאת (שם, שם; ב"ב ה: ח; 2 ×); מצינו בסך-הכול 26.

בהפסק: נישמאת (נזיר ג: ו; סוטה ו: ד; 8 ×). נישמאת (עירובין ג: ד); נישמאת (סוטה ב: ר; 105; כ"ק ט: ב; פרה ה: ג); שנישמאת (ביצה ג: ה; סוטה ו: ב); ושנישמאת (זבחים יא: ב; מעילה א: 106); בסך-הכול 17.

(ב) עה"פ בקמץ

29. קל, בהקשר: באת (פאה ו: ט; יכמות י: ד [ה]; 107; טו: א; 2 × טו: ח; יא); סוטה

- 100 ראה לעיל, הערות 80, 86.
- 101 מה אנו יודעים על תקופת ניסוחן של משניות אלו (נדדים ז: ח; כתובות ד: א)? כלום מדובר במשניות קדומות? העובדה ש'נתפתחה' [לא 'התפתחה'] אינה באה במקרא (שם מצינו בבניין הכבד רק פֶּעַל/פִּעַל). אין בה כל קושי; ואכמ"ל.
- 102 ראה להלן, סעיפים 49-50.
- 103 במקום זה אפשר לראות את הצורה כעומדת בהפסק משני (עיי"ש).
- 104 במשנה זו מצינו: שְׁנִיָּסָ[מַת]. שתי האותיות האחרונות כתובות על-גבי גרד.
- 105 יש לראות את התיבה כעומדת בהפסק (משני): עיסתרה לאחר נְיִשְׁמָאת ואחר כך התוירה לא היה מתנה עימה. הפסקית הראשית של משפט התנאי בנויה משתי צלעות.
- 106 'איוו היא [ש]היה [לה] שעת הפֶּשֶׁר שְׁלָנָה וְשִׁנְיִטְמָאת וְשִׁיִצְאת' (זבחים יא: ב; ומעין זה גם במעילה), כל אחד מפסוקי הדיקה הפותחים בש [שְׁלָנָה, וְשִׁנְיִטְמָאת, וְשִׁיִצְאת] עומד לעצמו ויש לראותו כעומד במעמד של הפסק משני.
- 107 כמשנה זו נמצאת התיבה 'באת' על גבי גרד.

ט: ז; ע"ג ג; ד: כריתות ו: ב [ד]; וקאת (יבמות טו: ו [ז]); נדרים ט: ה; ב"ק ח: ו; שְׁבָאָת (סנהדרין ז: ד [ט]; ט: ד [ו]). מְשַׁבָּאָת (בכורות ח: א [ג]); יְצָאָת/וְיִצְאָת/שְׁיִצְאָת/מְשִׁינְצָאָת (פסחים ה: ז 2x; ה: י; יבמות טו: א; נדרים יא: ט [י]; מכות כ: ב [ו]; כלים ל: ד [108]); 109; קְרָאָת (ה) (יבמות יב: ג, מקום שני במשנה, 110 כמובן במקום זה רק במסורת הנקדן הצורה היא קְרָאָת); מצינו בסך-הכול 22x. בהפסק: יְצָאָת/וְיִצְאָת (שבת ו: א; 111; ו: ג; ב"מ ב: ה [ו]; זבחים יא: ב); קְרָאָת (ה) (יבמות יב: ג, הופעה ראשונה במשנה, 112 על-פי מסורת הנקדן); מצינו בסך-הכול 5x.

108 גירסת הסופר במשנה זו שונה מגירסת הנקדן. וזה הממצא בכ"י ק: 'אֶשְׁרִיךְ כִּלְיִם שְׁיִנְקִסְתָּהּ (ה) בטומאה וְיִצְאָת בטהרה'. כלום כיוון הסופר לצורות נוכח (זכר !): 'אֶשְׁרִיךְ... שְׁיִנְקִסְתָּהּ... וְיִצְאָת (כדומה למה שמצינו בכ"י פס: אֶשְׁרִיךְ... שְׁיִנְקִסְתָּהּ... וְיִצְאָת)? אם כן, אק להבין למה לא כתב 'ויצאתה' בה"א סופית כדרכו בכל מקום הכתיב הנוכח בעבר. מכל-מקום, הנקדן הבין את שתי צורות הפועל שבפסוק הזיקה כצורות נסתרות: נְקִסְתָּהּ... וְיִצְאָת. ונמצא מגלגל על צורה בפעל שלם (כני"ס) את החתימה -ח, כלומר, הפועל השלם נגזר כאן אחרי הפועל בגזרת לי"א. (מיותר להעיר, שהניקדן שְׁיִנְקִסְתָּהּ מלמד שוְיִצְאָת הובנה צורה נסתרת ולא נוכח!). גירסת פא, 'אשריך... שנכנסת... ויצאתה', אינה חר"מ שמעית. אפשר שוְיִצְאָתה היא צורת נוכח (וְיִצְאָתה), אם כן גירסת פא שווה לקריאה המשתקפת בניקודו של פס שהובאה לעיל ואולי גם במסורת הכתיב של ק. אבל אפשר שהכתיב 'ויצאתה' מכוון לנסתרת (וְיִצְאָתה). ואזי גם 'שנכנסת' תתפרש צורת נסתרת כקריאת נקדן ק. נזכיר שפר הבין את שתי צורות הפועל כצורות נוכח (אֶשְׁרִיךְ... שְׁיִנְקִסְתָּהּ... וְיִצְאָת). [המסורת לקרוא אֶשְׁרִיךְ... שנכנסת... וְיִצְאָת ידועה גם מעדים אחרים. מצאתיה ברפוס ליוורנו וכן ניקד קיסובסקי באוצר לשון המשנה; והעירנו ד"ר מי' מישור, שכן מצא במהדורה עממית של משניות אשכנזיות.]

נדגיש, שגירסת נקדן ק — אֶשְׁרִיךְ כִּלְיִם שְׁיִנְקִסְתָּהּ בטומאה וְיִצְאָת בטהרה — מעמידה משפט מורכב, שביטוי הפנייה שבו (הפסק העיקר) מובע בגוף שני, אבל בפסק הזיקה מוסבים הפעלים (המשמשים בו נושא/נשוא) לגוף שלישי. מבנה זה מקביל לחלוטין למטבע של ברכות 'ברוך אתה' (נוכח), 'אשר קידשנו'/'אשר בחר בנו'/'אשר נתן וכו' בגוף שלישי; ואכמ"ל.

109 ומצאנו פעם אחת וְיִצְאָת (עוקצין ב: ט [י]) במסורת הניקדן של ק; (וראה יבין, עמ' 420; ולהלן, סעיף 54).

110 וזה הנוסח המלא של הטקסט בכ"י ק: 'תִּלְצָה תִּקְרָאָה אֲבָל לֹא קְרָאָתָהּ חֲלִיצַתָּה כְּשִׁירָה קְרָאָתָהּ (תִּקְרָאָה אֲבָל לֹא תִלְצָה חֲלִיצַתָּה פְּסוּלָה תִּלְצָה וְקְרָאָתָהּ אֲבָל לֹא [תִקְרָאָה] (ה) ר' אליעזר אר' חליצתה פסולה' וכו'. קיומה של 'קראתה' (3x) מתועד גם ככתב-יד אחרים; סא: קְרָאָתָהּ... קְרָאָתָהּ... וְקְרָאָתָהּ (והי גירסת היד הראשונה, אבל בשלוש ההופעות נגזרו הקמץ האחרון, התייז והה"א). לו: 'קראתה... קראתה... וקראתה'. וכן הוא בד"ר (בפעם השלישית ללא וי"ו החיבור). וכן ציינה צורבל (עמ' 233) מכ"י אר: 'קראתה' (ללא ציון מספר ההיקדיות). וכך גם כפס: קְרָאָה... קְרָאָה... קְרָאָה (או קְרָאָה, הניקדן כרי"ש בהופעה האחרונה מטושטש מעט בצילום שלפני).

111 במקום זה לכדו מנוקד: יְצָאָת (כתי"ו שוואית).

112 ראה לעיל, ראשית הערה 110.

נעיר, כי במקום אחד מצאנו בהקשר את צורת הנסתר 'חטאת', אבל הנקדן ניקדה כשם-עצם: 'אם אדם חָטָא מה חָטָאת הבהמה' (סנהדרין ז: ד [ט]); וכן עשה גם נקדן כ"י רומי 66 לספרא (ראה נאה, עמ' 252).

(ג) עה"פ בצירה

30. בבניין נפעל — ורק בו — מצינו צורות בעה"פ צרויה.

בהקשר: נִטְמַאת (טהרות ג: א; ג: ג); נִטְמַת (טהרות ג: ב); ¹¹³נִמְצַאת / נִמְצַאת / וְנִמְצַאת / וְנִמְצַאת / שְׁנִמְצַאת / שְׁנִמְצַאת (תרומות ג: א 3×; שקלים ז: ד; ח: ג 2×; יבמות ד: א; ד: ב; נזיר ג: ו; גיטין ח: ז; ב"ב ה: ו 2×; ¹¹⁴ח: ו; עדויות ב: ג 2×; זבחים יג: ח; מנחות ז: ג 2×; בכורות ו: ו; תמונה ד: א; ד: ב; ד: ג 4×; מעילה א: ב; ג: א; מידות ב: ו; ג: ז; כלים ב: ו; יז: ט; אהלות י: ב; נגעים יד: ה 2×; טהרות ג: ה; י: ב); ¹¹⁵נִשְׂאֵת/נִשְׂאֵת/וְנִשְׂאֵת/וְנִשְׂאֵת ¹¹⁶וכי"ב (תרומות ו: ב; ז: ב; ¹¹⁷יא: י; יבמות א: ב; ד: יג, בהיקרות השנייה כמשנה ¹¹⁸ז: ב; ז: ג; ז: ה 2×; ז: ו 2×; ט: ה 3×; ט: ו 3×; י: א, בהיקרות השנייה; י: ב; יג: ד 2×; יג: ה; כתובות יב: א; נדרים יא: ט; סוטה ג: ז 2×; גיטין ג: ג; ד: ח; ה: ה; ח: ז; ב"מ ו: ג; ¹¹⁹עדויות ז: ט; ח: ב); בסך-הכול 72× ¹²⁰.

בהפסק: נִטְמַת (נגעים יג: ח [ו]); נִשְׂאֵת/וְנִשְׂאֵת/וְנִשְׂאֵת וכי"ב (יבמות י: א, בהיקרות הראשונה כמשנה; י: ג 2×; יא: ו; טו: ד 3×; כתובות ב: ה; ד: ד; ח: א 3×;

113 על שימוש של נפעל בפעל טמ"א ראה הנמן, עמ' 432-434, ולאחרונה בראש 1991, עמ' 59, והספרות הנוכחית שם בראשית סעיף 5.

114 במקום זה ניתן לראות במובהק, שמדובר בצורת עבר (ולא בינונית): 'מכר לו חטים יפות ונימצאו רעות... רעות ונימצאו יפות... שמתית ונימצאת לבנה לבנה ונימצאת שמתית...' מה כלשון רבים הצורה היא עבר (נסתלים: נימצאת) כך גם כלשון יחיד הצורה היא עבר (נסתרת: נימצאת).

115 ריש עזר דוגמה אחת כמסורת ק₂: 'נִמְצַאת טומאה נכנסת' (זבים ה: ה).

116 כהופעות רבות אין רואים דגש בשי"ן בכתב-היד.

117 בהיקרות השנייה כמשנה זו כתוב 'נושאת' והנר"ן מנוקדת בחירק (ללא כל ניקוד בוי"ו!).

118 ההופעה הראשונה נמצאת בתוך השלמה של השמטה ונוקד נִשְׂאֵת (השווה יִצְאָת לעיל, הערה 109, ולהלן, סעיף 54).

119 כמשנה זו 'נשאת' משמשת כפשוטה, בהוראת הרמה ונטילה, נישאת ממש (ולא לשון נישואין): 'שכר את החמור והיבדיקה או שנישאת [ב]אינגריא אומ' לו הרי שלך לפניך'. ומצאנו 'שנישאת/שנשאת' גם בטא, בפס, בדיר; אבל בדפוסים המהלכים 'שנעשית אנגריא' וכבר בלו מצינו: 'שנעשית לאנגריא', וכן בדפוס ליוורנו (אך העיר שם לנוטח אחר: 'שנשאת'). ועניין של שתי הגירסות אחד: 'שנלקחה לעבודת המלך' (פירוש ר"ח אלבק על אתר).

120 ריש דוגמה אחת בק₂: 'נישאת לכהן' (נידה ה: ד).

הנסתרות כעבר בפועלי ל"י-ל"א בלשון התנאים

יב: כ; גיטין ט: ד 2x; בכורות ח: א; נידה י: א 2x; נקראת (יומא ה: ב 121); מצינו בסך-הכול 20x (122, 19x).

נציין, כי מתוך 185 כלל ההיקריויות של הצורות חתומות-ת בפועלי ל"א (כולל חטאת [שננקדה כשם: חטאת] ונקראת) נמצאו רק 9 צורות שנכתבו ללא האל"ף ההיסטורית (ניסמת 2x; נישמת 4x; ותמלת 1x; נישמת 2x).

ב. פתה/פעאה

31. כנגד 182 הופעות של צורות חתומות-ת בפועלי ל"א נמצאו 20 הופעות של צורות פתה/פעאה במסורת ק. 123 נביא תחילה את הנתונים.

(א) פתה

32. קל, בהקשר: 'יצאתה/יצתה': ולא הספיק לגמור את הדבר עד שיצאתה¹²⁴ נשמתו¹²⁵ (שקלים ו: ב) < הכונס צאן לדיר ונעל בפניה כראוי ויצתה והיזקה פטור... ויצתה והיזקה... ויצתה והיזקה... (ב"ק ו: א); '...ויצתה והיזקה' (שם, ו: ב).¹²⁶ יצאתה זו שהיא ראויה להיות שדה אחוזה' (ערכין ז: ה).¹²⁷ מצאתה/מצתה: 'בדקה אחת מהן ומצתה טהור היא טהורה ושתים טמאות' (נידה ט: ד; ט: ט: 128); 'נידה שכדקה עצמה... ומצתה טהור... כדקה ומצתה טמא... כדקה עצמה... ומצתה טמא... כדקה ומצתה...' (שם, י: ב); 'כדקה ומצתה... כדקה ומצתה (שם, י: ב) [ג].¹²⁹

121. אם אמנם צורת עבר לפנינו ולא כינונית. זהה הקונטקסט: 'אכן היתה שם מימות הנביאים הראשונים ושתיה נקראת' (יומא ה: ב). גם פא נקראת וכן לו (ללא ניקוד): פס ואחרים: 'היתה נקראת' במבנה של 'יהי' + כינוני.

122. אם נגרע את נקראת (ראה ההערה שלפני זו).

123. לא כללנו כאן צורות הפעיל — הביאה, הוציאה — שהן הצורות הסדירות בכל מסורות הלשון (ראה להלן, סעיף 47).

124. גם פא, לו, ד"ר גורסים: 'שיצתה' וכן גם אר (ראה צורבל, עמ' 233): דווקא פס גרס: 'שיצת'. בכתיב-היד נוספה בטעות המלה 'בצפון' לפני 'נשמתו', ונמחקה.

125. גם כתיב-יד אחרים גורסים בארבע ההופעות ממסכת ב"ק (ו: א-ב): 'יצתה/יצאה' (ולא 'יצאת/יצת'). והרי הנתונים: פא: 'יצאה', 'יצתה' (3x); לו: 'יצאה' (4x); בפעם הרביעית ללא ר"י-התיכור; ד"ר: 'יצתה' (4x); פס: 'יצאתה' (1x), 'יצתה' (2x); נשמטה הופעה אחת מבין שתי הראשונות).

127. יצוין, שבמקום זה אין תימוכין לגירסת ק מכתב-היד הידועים. לו, פס: 'יצאת'; ד"ר (ומשם לדפוטים אחרים): 'יצאת'. בפא יש השמטה מחמת הדומות.

128. כאן מנוקדת המ"ם בפתח: ומצתה.

129. עדי הנוסח אינם זהים בגירסות שבמשניות ממסכת נידה. פר גורס בכל שמונה ההופעות ומצתה. וכן הוא, למעשה, בד"ר: ומצאת (הופעות א, ב, ג, ו, ז); ומצא' (הופעות ה, ח), ומצא (הופעה ד). מותרים אנו להניח, שגם בשלוש ההופעות האחרונות הוא כיוון לצורה ומצאת (=ומצא', כתיקנות הרביעית נשמט, כנראה, הגרש אחרי האל"ף). כנגד זה בפא: ומצאתה (7x): הופעות

קראתה: קְרָאתָה (ה) (יבמות יב: ג, הופעה שנייה במשנה על-פי מסורת הסופר¹³⁰);
מצינו בסך-הכול 15x.

בהפסק: קְרָאתָה (ה) (יבמות, שם, שם, היקרות ראשונה על-פי מסורת הסופר¹³⁰);
חִלְצָה וְקָרְאתָה¹³¹ אבל לא [נְקָקָה] (יבמות, שם, שם); בסך-הכול 2x. [בספירה
לעיל ספרנו שתי צורות 'קראת(ה)' פעמיים: 'קראת' 2x במסורת הנקדן, 'קראתה'
2x במסורת הסופר.]

(ב) פעאה

33. קל: אין כל דוגמה לפעאה בכ"י ק (אבל נמצאה דוגמה אחת במסורת ק₂: 'מעשה
באשה אחת שפָּעָה¹³² לפני אבא' — ידיים ג: א [ב]).¹³³
נפעל: נטמאה: 'ועידיה מעידין אותה שלא נִסְתַּרָא ושלא נִטְמָאָה... האמינו שלא
נִסְתַּרָה ושלא נִטְמָאָה ואם אין אתם מאמינים שלא נִסְתַּרָה ושלא נִטְמָאָה אל
תאמינו שהורחנה' (עדויות ח: ב).¹³⁴
הפעיל: בבניין זה נחקיימו הצורות על דרך השלמים ככל הזמנים ובכל הגופים
בכל מסורות לשון חכמים,¹³⁵ וכך גם בק: הִבְיָאָה (כלאים ה: ז ועוד 10x); הוֹצִיָאָה
(יבמות טז: ז; כתובות ט: ט).

ג. לבחינתן של צורות פעתה/פעאה

34. גם כפועלי ל"א הצורות חתומות — ת עיקר (182x) וצורות פעתה/פעאה הן
מיעוט (20x; 17x בקל ר"ב בנפעל).¹³⁶ היחס הוא 90%/10%. [אבל אם ניתן רעתנו
לבניין קל נגלה, שהיחס המספרי הוא אחר: פֵּעֵאתָ 45x / פֵּעֵתָה 17x (73%/27%).]
ואף-על-פי-כן אין להסיק, ששתי הצורות משמשות זו בצד זו באופן חופשי — אחת
נפוצה יותר ואחת נפוצה פחות. צורת — ת היא הצורה הסדירה ואילו צורות
פעתה/פעאה כרוכות בנסיבות מיוחדות שבהן נשתנה צורת 'פעאת'.

- א-ז), ומצאה (הופעה ח), לו: ומצאה (8x) וכן פס: ומצאה (8x), בניקוד וּמְצָאָה [6x] אבל 2x
[הופעות ב, ו]: וּמְצָאָה; ניקוד כזה דומיו נידונו בספרי, בראשך 1980, עמ' 82-83.
- 130 ראה המובאה בשלימותה לעיל, הערה 110.
- 131 התיבה וְקָרְאתָה חותמת את הצלע הראשונה ברישא של משפט התנאי, לפיכך יש לראותה
כעומדת במעמד הפסק (משני).
- 132 פר, פא, לו, פ דייר: שבאת (כדרכו של ק בכל מקום כפי שצוין לעיל, סעיפים 28, 29).
- 133 ככתב-יד אחרים נמצאו דוגמות של 'פעאה' (השווה, למשל, לעיל, הערות 126, 129).
- 134 גם כה"י פא, לו, פס גורסים: 'נטמאה' (3x); בדייר: 'נטמאת' (1x, הופעה א), 'נטמאה' (2x)
הופעות ב-ג).
- 135 דווקא במקרא נמצאה גם צורה על דרך ל"י: 'החבאתה' (ראה לעיל, הערה 26, ולהלן, סעיף 60.
ס"ק ח).
- 136 בדגם פֵּעָאָה נמנו כאן רק צורות קל ונפעל. צורות בניין הפעיל — 'הביאה', 'הוציאה' — שאין
בהן כל חריגות אינן כלולות בדין זה.

35. א. גרירות. חמש-עשרה מתוך שבע-עשרה ההיקריות כבניין קל וכל שלוש הצורות כבניין נפעל (כלומר, 18 מתוך 20!) הן תולדת גרירה והיקש בתוך הקונטקסט שבו הן נתונות. והרי פירוש הדברים. ארבע ההיקריות של 'יצתה' שנודמנו במסכת בבא קמא (ו: א-ב): 'יצתה והזיקה'; 'יצתה' באה בדיכור אחד עם 'הזיקה'; מסתבר, שצורת 'הזיקה' בחתימה ה-ה של הפועל השלם (נז"ק) היא שזימנה את 'יצתה'¹³⁷ (במקום 'יצאת'). וכך מתפרשת משלם גם צורת מְצַתְה/מְצַאְתָּה¹³⁸ (8x) במסכת נידה (ט: ד-ה; י: ב) הנמצאת מזווגת עם הנסתרת בפועל השלם 'בְּרָקָה'. ואף 'קראת'¹³⁹ (3x) במסכת יבמות (יב: ג) מזווגת עם צורות נסותרת מן הפועל השלם 'חלצה'; 'רַקְקָה' ('חלצה ורַקְקָה אבל לא קראתה... קראתה ורַקְקָה אבל לא חלצה... חלצה וקראתה אבל לא [רַקְקָה]'); סביר שהצורה קְרָאְתָּה (!) במקום 'קראת' עלתה מתוך היקש לאחיותיה. כאן אמורים הדברים רק במסורת הסופר; הנקדן לא קיים את הגרירה כאשר קרא קְרָאָת (2x) וגם לא כאשר קרא קְרָאְתָּה (צורת הפסק) הכאה באותה צלע עם חֲלָצָה. רַקְקָה (צורות הקשר). דומה אני, שגם שלוש ההיקריות כבניין נפעל נִיטְמָאָה (3x) ממסכת עדויות (ח: ב) הריהן פרי הזיווג עם נִיטְפָאָה/נִיטְפָרָה.¹⁴⁰ ויש להדגיש שבצורות 'יצתה' (ב"ק), 'קראתה' (יבמות), נִטְמָאָה (עדויות) ערות ק עולה בקנה אחד עם עדויותיהם של כל¹⁴¹ עדי הנוסח. מה שאין כן כאשר לְמְצַתְה/מְצַאְתָּה במשניות ממסכת נידה; כאלו — המסורות חלוקות; ק, פא, לו, פס מקיימים את הגרירה מצתה/מְצַאְתָּה¹⁴² לְבְּרָקָה; כנגד זה פר ואתו גם ד"ר הגורסים מְצַאָת¹⁴² אינם מקיימים את הגרירה הנזכרת.

36. ב. רק שתי היקריות נוספות של יְצַאְתָּה (שקלים ו: ב; ערכין ז: ה) טעונות הסבר נוסף.

תקלה במסירה. צורות יְצַאְתָּה במשנת ערכין (ז: ה): 'יצאתה זו שהיא ראויה להיות שדה אחוזה' נראית מפוקפקת; נראה שסופר ק נשתבש בהעתקה. בעדי הנוסח האחרים מצאנו 'יצאת/יוצאת' (ראה לעיל, הערה 127).

שאיילה מן המקרא (?). כלום נוכל לפרש את הצורה ממסכת שקלים כדרך שפרשנו

137 בכתב-יד אחרים יש גם צורות יְצָאָה (ראה לעיל, הערה 126); זו וזו — 'יצתה' ו'יצאה' — זהות לעניין זה, ששתיהן חתימתן ה-ה המתאימה במבנה שלה להזיקה.

138 ויש גורסים מְצָאָה (ראה לעיל, הערה 129); גם מְצַתָּה (מְצַאְתָּה) גם מְצָאָה תואמות בכתביתן לְבְּרָקָה.

139 3x במסורת הסופר, 1x גם במסורת הנקדן (ראה לעיל, הערה 110, וכן סוף סעיף 32 לעיל).

140 הנמן (עמ' 396) ראה בנְטְמָאָה שאילה ישירה מן המקרא (על-פי במ' ה: יג: וְנִטְפָרָה... ולא נְטְמָאָה). אף שאין להכחיש את זיקת לשון המשנה לפסוק זה, הוזהו בין הצורות במשנה (שתיהן צורות הפסק) נראית יותר תולדה של היקש.

141 ראה לעיל, הערות 126 (יצתה/יצאה), 110 (קראתה), 134 (נטמאה); אין לייחס משקל רב לגירסה המבודדת בד"ר הגורס במקום אחד 'נטמאת'.

(לעיל, סעיף 27). את צורות עֶשְׂתָּה במסכת יומא? משנת שקלים היא קדומה (משנה ראשונה)¹⁴³ וזו יש בה נטייה להעדיף שימושי לשון המקרא על פני לשון חז"ל. אלא שלא רק יצאת של לשון חכמים אינה מזדמנת בלשון המקרא, גם 'יצאתה/יצתה' אינה מצויה שם, אם כי יש בה בלשון המקרא צורות ל"א על דרך ל"י כגון: 'נרפתה' (יר' נא: ט) במקום 'נרפאה', 'נפלאתה' (שמ"ב א: כו) [וגם 'נפלאת'] במקום 'נפלאה',¹⁴⁴ ומי שכתב 'יצאתה' בשקלים, ולא 'יצאת', דבק בלשון המקרא (צ"ע).

ג. סיכום

37. להלן (בעמוד הבא) מובאת טבלה מסכמת של הממצאים בכ"י ק.

בסעיפים הבאים נביא סיכום הממצאים בכ"י ק.

38. (א) בכלל פועלי ל"י ול"א (זולת ה"יה) שולטות הצורות חתומות – ת בכל מעמד בהקשר ובהפסק $295 \times (294)$ כנגד $34 \times$ צורות פעלה/פעאה (בל"א), כלומר, 90%/10%. דומה אני שהוכח, שאין לפנינו שתי צורות סדירות, אחת נפוצה ואחת נדירה. יש רק צורה סדירה אחת והיא הצורה חתומת – ת. כל צורות 'פעתה' (פעאה) הן סטיות, שחריגותן הוסברה ברוב המכריע של ההופעות. כ־25 היקרויות מדובר בצורות 'פעת/פעאת' שהפכו פְּעָתָה/פְּעָאָתָה (פעאה) בשל גרירות והיקשים לצורות פְּעָלָה של הפועל השלם. בשני מקומות הצבענו על האפשרות של תקלה במסירה ('נעשת החבורה' < 'נעשתה חבורה'; 'יצאתה' בק כנגד 'יצאת/יוצאת' בכתבייד אחרים); במקומות אחרים (2 או 3 היקרויות) הצבענו על האפשרות של שאילה מן המקרא. רק דוגמות ספורות ($3 \times - 4$)! נותרו בלתי-מוסברות.

39. (ב) בה"ה התמונה שונה; יחסי ה'יתה/היית' מותנים במעמד התחבירי. 'היתה' בהקשר ($307 \times$), 'היית' בהפסק ($13 \times$), אך גם ה'יתה ($3 \times$). למעשה, צורת 'היית' אינה טעונה כל הסבר, היא תואמת את כלל הממצאים בפועלי ל"י-ל"א, שבהן הצורה הסדירה היא חתומת – ת. צורת ההקשר ה'יתה ומעט צורות ה'יתה בהפסק הן הטעונות הסבר (ראה להלן, סעיף 50). עד כאן הדברים מבוססים על מסורת הסופר.

40. (ג) בתוך הצורות חתומות – ת מצאנו ארבע קבוצות-משנה, על-פי מסורת הנקדן.

א. הניקוד – ת עיקר $(142 \times + 10 \times)$ ה'ית (בשתי הגזרות בכל הבניינים).

ב. הניקוד – ת נמצא בעיקר בבניין קל של ל"א ($27 \times$) ועוד מעט דוגמות ($6 \times$) בצורות אחרות של ל"י. המעמיד את הצורות חתומות – ת מול חתומות – ת מגלה

142 ראה לעיל, הערה 129.

143 ראה אפשטיין (בספר שזכר לעיל, הערה 99), עמ' 25–27.

144 וכן התבאָתָה שהוזכרה לעיל, הערות 26, 135; וראה להלן, סעיף 60, ס"ק ו.

הנסתרת בעבר בפועלי ל"א-ל"א כלשון התנאים

תת-ת-ת-ת		תת-ת-ת-ת			
	תצורה ארמית	תת-ת-ת-ת	תת-ת-ת-ת	תת-ת-ת-ת	
	תת-ת-ת-ת 6x	תת-ת-ת-ת 5x	תת-ת-ת-ת 2x	תת-ת-ת-ת 50x	תת-ת-ת-ת (תת-ת-ת-ת)
	תת-ת-ת-ת 3x	תת-ת-ת-ת 1x	תת-ת-ת-ת 15x	תת-ת-ת-ת 16x	תת-ת-ת-ת
	תת-ת-ת-ת 1x	תת-ת-ת-ת 10x	תת-ת-ת-ת 1x	תת-ת-ת-ת 2x	תת-ת-ת-ת
	תת-ת-ת-ת 1x		תת-ת-ת-ת 5x	תת-ת-ת-ת 2x	תת-ת-ת-ת
			תת-ת-ת-ת 1x	תת-ת-ת-ת 3x	תת-ת-ת-ת
תת-ת-ת-ת 3x					תת-ת-ת-ת
	תת-ת-ת-ת 307x				תת-ת-ת-ת (תת-ת-ת-ת)
					תת-ת-ת-ת
	תת-ת-ת-ת 3x		תת-ת-ת-ת 3x	תת-ת-ת-ת 10x	תת-ת-ת-ת
	תת-ת-ת-ת 16x		תת-ת-ת-ת 22x	תת-ת-ת-ת 17x	תת-ת-ת-ת
	תת-ת-ת-ת 1x		תת-ת-ת-ת 5x	תת-ת-ת-ת 1x	תת-ת-ת-ת
	תת-ת-ת-ת 3x	תת-ת-ת-ת 72x	תת-ת-ת-ת 2x	תת-ת-ת-ת 2x	תת-ת-ת-ת
		תת-ת-ת-ת 20x(19)		תת-ת-ת-ת 26x	תת-ת-ת-ת
				תת-ת-ת-ת 17x	תת-ת-ת-ת
	תת-ת-ת-ת זו תת-ת-ת-ת			תת-ת-ת-ת	תת-ת-ת-ת
	[תת-ת-ת-ת וכ"ו]				
	תת-ת-ת-ת (תת-ת-ת-ת)				תת-ת-ת-ת
	10x 24x	6x	117x(116)	30x	142x
	34x			295x(294)	
		6x	177x(116)	33x	152x
	344x			308x(307)	

בכירור ממצאים קרובים לאלה של כ"י פ. הניקוד הבסיסי הוא -ת בשתי הגזרות ככל הבניינים. כנגד זה בקל של ל"א יש נטייה כולטת ל-ת (תת-ת-ת-ת 27x. כנגד תת-ת-ת-ת 18x : 60%/40%). אפילו בכ"י ק שאינו טברני, אלא מחקה את הניקוד הטברני במידה מרובה,¹⁴⁵ משתקף התהליך המתואר לעיל (סעיף 16, ס"ק ב) בכ"י פ. בקל

145 ראה לעיל, הערה 39.

של ל"א נתרשש, כנראה, היקש לפאראדיגמה כולה יצאת < יצאת (כמו יצאתי, יצאת, יצאת [נוכחת]), יצאנו, יצאתן¹⁴⁶). לשון אחר, המסורת הנמסרת בפר מוצאת לה גם בסעיף זה מקבילה כק (אם-כי לא באותה מידת זהות שנמצאה ביתר הבניינים בכל הגזרות); אבל סטייה של 40% של צורות פֶּעֶאת אין לייחסה לחילופי קמץ/פתח, שהרי כבר ציינו, שאין לדבר על חילוף חופשי של שתי התנועות בשיעור כזה בק. ¹⁴⁷ כלום יש כאן הד למסורת שבה לא פעל ההיקש המתואר בקל של גזרת ל"א, וצורות פֶּעֶאת בפתח (יצאת ואחיותיה) משתלבות בניקוד הבסיסי של חתומות ת-בפתח? אם כן, עדות יש כאן לעירובי מסורות בתוך ק. ¹⁴⁸ לעומת זאת, 6x פֶּעֶת שלא בקל של ל"א (עֶלַת, שֶׁתַּת, שִׁנְתַּת, הִיַּת) כנגד 89 צורות בפתח נראות פרי החילוף המתואר של קמץ ופתח המזדמן בשיעור מועט בכתב-היד בכל הקטגוריות.

41. ג. ת-נוהגת רק בבניין נפעל: נִפְעַת/נִפְעֶאת 117x116 (על-יד נִפְעַת (רק 5x). אבל גם כאן עלינו להזהר מללכת שולל אחרי הספירה בלבד. אין להסתפק בקביעה (המטעה) ש-ת רוב, ו-ת מיעוט בבניין נפעל. מתברר שיחסי התפוצה תלויים בשורש, כלומר, יש התפצלות מילונית.

שרשים אחרים באים בעה"פ פתוחה ואחרים בעה"פ צרויה:

ל"י	(כו"ה)	ת	ת
	נְכֻנָּה	(הנ"ה)	נְהַת
	נְמַחָה	(עש"ה)	נְעֶשֶׂת
	נְפָדָה	(שב"ה)	נְשַׁבֵּת (נְשַׁבִּית)
ל"א	(סמ"א)	(טמ"א)	נְטַמַּאת (נְטַמֵּת)
		(מצ"א)	נְמַצַּאת
		(נש"א)	נְשַׁאֵת
		(קר"א)	נְקַרַּאת (צורת עבר?)

עקרון זה נתגלה גם בכ"י פר. ¹⁴⁹ בשלושה פעלים מתוך ארבעה המתועדים בשני כתב-היד יש זהות בקריאה (נְכֻנָּת; נְעֶשֶׂת, נְמַצַּאת); לעומת זאת, בשורש נש"א הם חלוקים, פר — נְשַׁאֵת, ק — נְשַׁאֵת.

42. ד. הצורות שעל דרך הארמית נידונו לעיל (סעיפים 20-21) וכבר ציינו לייחוד של ק בשלושת הפעלים הנוכחים (הַנּוּת, ¹⁵⁰ מְצַאת, רְבַת).

146 ראה לעיל, הערה 30.

147 ראה לעיל, הערה 39, 71.

148 עירוב מסורות אצל נקדן ק הוא תופעה ידועה. וכבר העמיד עליה ילון, עמ' 30-31, 56. וראה גם בראש 1980, עמ' 55 והערה 262, כגון: פֶּל/פֶּל, לִיָּתוּ/לִיָּתוּן ועוד.

149 ראה לעיל, סעיף 16, ס"ק ג.

150 כטקסט העיצורי יש עדויות לצורה זוהי מכתב-היד של פירוש הרמב"ם: 'הוּת' (כ"י אר), אך קריאתה שונה: 'הוּת' או 'הוּת', כעדות כה"י פס ופאריס 330 (ראה לעיל, הערה 61).

א. מחקרים קודמים והבירור הזה

43. בהצגת הממצאים במחקרים קודמים יש להבחין בכמה שלבים עיקריים. הנוקק לסגל (עמ' 150-155) יגלה, שהוא מציין שהצורות חתומות - ת וצורות - תה (-אה במידה מועטה כפועלי ל"א) משמשות זו ליד זו ללא העדפה. ועלפי הנתונים שהוא מביא יש בניינים ש-תה היא הצורה העיקרית שלהם; אס"כי מן הדוגמות שהוא מציין בסוגריים שלא מן הדפוסים (בעיקר מכה"י ק, לו, 151 ד"ר¹⁵²) גדל משקלן של הצורות ב-ת (השווה, למשל, את הנתונים שהוא מביא מבניין קל של ל"י בעמ' 152). אף הוא מדגיש את שימושה של -ת כצורה יחידה בבניין נפעל (ראה עמ' 153: 'הנסתרת דומה בצורתה לכינונית. שתיהן מסתיימות ב[יתן]'; וראה קודם-לכן את הממצאים שהוא מביא מגזרה ל"א בעמ' 151).

אצל פורת מתגלה כבר שלב חדש: הוא מצייר תמונה שניכר בה, בבירור, ש-ת עיקר, ו-תה טפלה לה. (ראה, למשל, קל נסתרת של ל"א בעמ' 36-37, ושל ל"י בעמ' 37). ואין פלא בדבר; עבודתו מושתתת כולה, כידוע, על 'מסורות בבליות שככתבי יד ישנים'.

שלב שלישי, המשקף מחקר שיטתי יותר וממצה יותר, נעשה רק בדור האחרון. כאן אנו מוצאים הצגה מפורטת ומלאה של הנתונים וגם תיאור יחסי התפוצה של שתי הצורות. בולטים יותר מכולם הם בירוריהם של ייבין במסורת הניקוד הבבלי¹⁵³ והנמן במסורת כ"י פא, 154 אחר-כך באו בירוריהם של צורבל במסורת אר ושל נאה במסורת כ"י רומי 66 לספרא.

44. המתקף הזה מבקש להציע שלב נוסף, שיש בו כדי להשלים הרבה מן החסר בתמונה הכוללת הן בהעמדת הכללים הן בבירור היוצאים מהן,¹⁵⁵ ואף לעמוד ולהעמיד על קווי ייחוד. לשם כך ראינו להתמקד בכמה נושאים המנויים להלן. (א) תיאור הממצאים בכה"י פר וק, דומה אני, שכבר בהצגת הנתונים בשני כתבי-יד — עם נתינת הדעת להפרדה בין מסורות הכתיב ובין מסורות הניקוד בכל מקום שהדבר נדרש ונתאפשר — יש תוספת רבת-משמעות לבירור כלל הפרטים, לניסוח מחודש של כללים ולהכנת הופעתם של חריגים. (על החומר שהובא משני כתבי-יד

151 זה מסומן אצלו, כידוע, מר"ב"מ (=מתניא דבני מערבא, ע"פ השם שנתן ו"ה לו למהדורות לכ"י קיימברג').

152 מסומן אצלו ד"נ (=דפוס נאפולי).

153 כבר בעבודת הדוקטור שלו משנת 1968.

154 לראשונה בעבודת הדוקטור שלו משנת 1972.

155 גם הנמן, המדקדק המעמיק, הותיר את רוב היוצאים מן הכלל ללא הסבר מחקבל על הדעת (ראה הנמן, עמ' 351, סוף סעיף 139).

הוספנו לעיל¹⁵⁶ ואנו מוסיפים להלן¹⁵⁷ חומר מכתבי־יד אחרים, מד"ר ומדפוסים אחרים). משהושלמו התיאורים הללו אנו באים להוסיף עליהם:

(ב) צירוף של כלל הממצאים שנחקרו כעבר עם הממצאים העולים מפר ומק למסכת אחת, עם שימת דגש על המשותף לכלל המקורות או לחלק שלהם ועם בחינה של ייחודי מסורות. ומכאן אנו באים לנסח מחדש את כללי התפוצה של הצורות חתומות – (ובתוך זאת לעמוד על קבוצות־המשנה: –ת, –ת, –ת ועוד) ושל הצורות חתומות –תה (–אָה). הרבה ממה שנאמר עד כה טעון תיקונים והשלמות ויש פרטים וכללים הרורשים הצגה שונה בתכלית.

(ג) הערות אחרות על גלגולי הצורות. אף שעיקר הביורר היא העמדה סינכרונית של הממצאים, אנו רואים להעיר הערות קצרות כתחום הדקדוק ההיסטורי.

כ. מסקנות וכללי תפוצה

45. קודם לכול, יש לומר ששתי הגזרות מגלות קרבה רבה (אם לא זהות ממש) בעיקרי הממצאים, במיוחד בכל הנוגע ליחסי התפוצה של שתי הצורות: –ת/–תה (–אה). ההבדלים העיקריים בין שתי הגזרות באים לידי ביטוי בכתיב. בגזרת ל"א נשמרת האל"ף ההיסטורית, הגם שבכרוב המסורות אין לה מימוש בהגייה (להוציא צורות כגון יִצְאָת, נִמְצָאָת וכיו"ב שהן גלגולי־משנה של צורות באל"ף נחה: יִצְאָת, נִמְצָאָת¹⁵⁸); דבר זה משותף הוא לרוב המסורות אם לא לכולן, וההפרש במידת ההשתמרות של האל"ף בכתיב בין העדים השונים הוא ממועט (בפר נזדמנו רק שתי היקריות של 'שיצת' ללא אל"ף; ¹⁵⁹ כנגד זה בכ"י רומי 66 של הספרא מרובות יותר הצורות חסרות האל"ף¹⁶⁰). הבדלים נוספים בין שתי הגזרות מוצאים את ביטויים בחלק של המסורות בלבד, בעיקר בשני פרטים: (א) ניקוד תנועת עה"פ –ת לעומת –ת החוצץ בין ל"ל ל"א בבניין קל, כפי שהעלינו באשר למסורות פר"ק (ראה לעיל, סעיפים 16, 40). (ב) הפקת האל"ף בצורות ל"א שכבר צוינה זה עתה (יִצְאָת, יִצְאָת, נִמְצָאָת וכיו"ב) בחלק של המסורות.

46. נסכם תחילה את יחסי התפוצה של –ת כנגד –תה (–אָה) המבוססים על מסורות הכתיב, ואתר־כך נבוא לסכם את יחסי התפוצה בתוך הצורות חתומות –ת המבוססים בעיקרם על מסורות הניקוד (רק –ת מוצאת לעתים גם ביטוי גראפי בכתיב מלא יו"ד – ית):¹⁶¹

- 156 ראה, למשל, הערות 70, 76, 78–80, 82–86, 88, 108, 110, 119, 121, 124, 126, 127, 129, 134.
- 157 ראה, למשל, להלן, סעיף 56 (והנספח בסוף המאמר, סעיפים 64–70).
- 158 ראה ייבין, עמ' 420, 660, 673.
- 159 ראה לעיל, סוף סעיף 12.
- 160 ראה נאה, עמ' 251–253, כגון: יִצְת, ניכחה, ניטמת, נמצת, ניתמלת. (השמטת האל"ף ההיסטורית או קיומה בכתבי־היד השונים אינה מוגבלת, כמובן, רק לצורות הנסותרת).
- 161 כתיב באל"ף לציון תנועת עה"פ אינו חד־משמעי. מצינו שהכתיב 'נישאת' נהגה 'נישאת ק':

47. הכלל הראשון: צורת-היסוד הן בפועלי ל"י הן בפועלי ל"א היא הצורה חתומת ה-ת בכל מעמד תחבירי בהקשר ובהפסק. בצד הצורה הסדירה (ת-) קיים מיעוט קטן של צורות 'פעתה' ('פעאה') המזדמנות בכל מעמד תחבירי בהקשר ובהפסק. [בהפעיל של ל"א צורת -אָה היא הצורה הסדירה בכל מעמד: הַבְּיָאָה, הוֹצִיָאָה]. אבל אין לדבר על שתי צורות (ת-; תה- [אה-]) המשמשות בכפיפה אחת (או בערבוביה), אחת רווחת ונפוצה ואחת נדירה. לדידי, הצורה הסדירה היחידה היא, כאמור, ת-, וכל ההיקריות של 'פעתה' ('פעאה') — זולתי הפעיל של ל"א — הן חריגות מקומיות שנקרו בשל סיבות מקומיות הקשורות בקונטקסט או בטקסט המסוים. דהיינו, בקונטקסט מסוים עשויה 'פעת' הסדירה לעבר צורתה ל'פעתה' (או 'פעאה') בשל זימונה עם צורת פְּעָלָה מן השלמים. סיבות של מקצב וגרירות של שכנות מקרבות בין הרחוקים (רובם המכריע של החריגים במשנה שייכים לקטגוריה זו!). כך יש להסביר, למשל, את גִּילַת < גילתה בהשפעת 'קישטה' במשנת סוטה א: ז ככל עדי הנוסח (וכבר תוארו הדברים לעיל בסעיפים 9, 25, 35).¹⁶² לעתים רחוקות, הקונטקסט המסוים מזמן גם תקלה במסירה הגורמת, שהצורה 'פעת' תהפוך 'פעתה' (כגון ההעתקה המשובשת 'נעשתה חבורה' במקום 'נעשת החבורה').¹⁶³ ויש מקומות שטקסט מסוים הוא המזמן צורת 'פעתה' במקום 'פעת', כגון זימונה של הצורה 'עשתה' (2x) במקום 'עשת' במשנה קדומה, המקיימת זיקת לשון למקרא ('עשתה נפרשת שלוזהב... עשתה טבלה שלוזהב...'; יומא ג:י).¹⁶⁴ נדגיש שרובן המכריע של הצורות החורגות מקיימות ככל עדי הנוסח הטובים.¹⁶⁵ דבר זה

ראה לעיל, סעיף 30) ונהגה נשאת (פר; לעיל, סעיף 10), ומצינו שהכתיב 'נתמלאת' נקרא נְתַמְלָאָת (למשל, ק; לעיל, סעיף 28) ונקרא: נְתַמְלָאָת (פס; כ"ב ה:ח 2x ועוד).
162 דברים חשובים בסוגיה זו של שינויים בתצורה ובתבנית המלה בשל גורמי מקצב וגרירות של מלים שכנות למיניהן כתבו שניים מחברי לאחרונה (ראה: נ' ברוורמן, 'מצלול ומקצב במשנה ובתוספתא', דברי הקונגרס העולמי העשירי למדעי היהדות, חטיבה ד, כרך א: הלשון העברית, לשונות היהודים, ירושלים תש"ן, עמ' 69-76; ש' נאה, 'הערות ללשון התנאים בעקבות כתיב יד ואטיקאן 66 של הספרא', מחקרים בלשון, ד, ירושלים תש"ן, עמ' 271-295; ראה במיוחד עמ' 283-286, על 'סיכה ומעוט').

163 ראה לעיל, הערה 82, וסעיפים 26, 36.

164 ראה לעיל, סעיף 27.

165 לעתים יש הבדלים בין המסורות, למשל הגירסה 'מצאת' בכ"י פר ובר"ר, מכאן, 'מצאתה/מצתה/מצאה' בק ובעדים אחרים, מכאן (ראה לעיל, סעיף 32 הערה 129). דבר זה מלמד, שחלוקת הגרירה לא פעל בכל המסורות, ויש מסורת שקיימה את 'פעתה' המקורית. ולעתים רחוקות יש חריגים, כגון 'עלתה' בכ"י אר: 'סאה שנפלה היא סאה שעלתה' (תרומות ה:ב כעדותה של צורבל, עמ' 213); 'שעלת' נגרה אחרי הפועל השלם 'שנפלה והפכה 'שעלתה' (וכן הוא בר"ר, אבל ק, פא, לו ופס: 'שעלת').

מעיד על האוטנטיות שלהן ומלמד על תהליכים שפקדו את הטקסט המקורי¹⁶⁶ של המשנה.

48. הופעתן של צורות 'פעתה' בכתבי־יד של לשון חכמים העסיקה מכבר חוקרים אחרים ויותר מכולם את הנמן, שהתחבט הרבה בנסיון לבררן.¹⁶⁷ הוא חסם את דיונו במלים: 'צראה שיש לחכות למקורות מעולים נוספים ולסיכומים חדשים לפני שנוכל לעמוד על התנאים או הסיבות לשימוש צורות מקראיות אלה בתוך ספרות ל"ח (תקופות או ניבים? סגנון ספרותי או אישי)'.¹⁶⁸ דומה אני, שבעקבות בירורינו מצאו רובן המכריע של צורות 'פעתה' את הסברן. שפע הנתונים העולים¹⁶⁹ מכה"י ק, פ, פא ובמידה לא מבוטלת גם מכ"י א"ר¹⁷⁰ והעמדתם זה מול זה וזה ליד זה¹⁷¹ משמשים בסיס לכלל הראשון שניסחנו ואפשרו לנו להסביר את החריגים. יש להדגיש, שבעניין זה חזקת פר עולה על חזקת כל כתבי־היד האחרים. כל הממצאים

166 הדוגמות שהן נתרששה שגגת ההעתקה (נעשת החבורה < נעשתה חבורה, יצאת/יוצאת < יצאתה; ראה לעיל, סעיפים 26, 36) שייכות לשינויים שאירעו בתהליך המסירה עצמו (נראה שהשיבוש בדוגמה הראשונה הוא קדום ביותר).

167 הנמן (עמ' 350–351) ניסה להתחקות אחר כלל צורות – תה (– אה) בל"י ובל"א בכ"י פארמה א' (ובמידת־מה במשנה בכלל). הוא דחה, בצדק, את האפשרות, שאלה הם תיקונים על־פי רקדוק לשון המקרא; במיוחד לאור העובדות שיש צורות 'פעתה' שהן מועטות כל־כך במקרא ובכל זאת 'השפעתן' הייתה גדולה ביותר, ויש צורות 'פעתה' 'בגון חנתה, גילתה, נתפתחה, נשטטתה' [ש]אין להם כלל דוגמה מן המקרא, ולאור העובדה שרוב צורות 'פעתה' מצויות ברוב עדי הנוסח. אף הוא הציע לבדוק את הסברה 'שמה משמשות הצורות המקראיות כצורות הפסק לנסתרות, שכן הצורות המשנאיות, כמות שהן, אין בהן מקום ליצירת צה"פ = צורות הפסק' כבשאר הפעלים' (סוף הפסקה הראשונה בעמ' 351). אך הוא עצמו הסתייג מן ההצעה, שכן 'אף כאן נמצא שוברו של הסבר זה בצידו: הרבה צורות – תה" באוח גם שלא בהפסק' (שם בהמשך הדברים).

168 ראה דבריו בסוף סעיף 139, בעמ' 351.

169 נאה, עמ' 251, שצמצם עצמו למסורת כ"י רומי 66 לספרא, קבע, שמצא 'פעתה' בהפסק ר'פעת' בהקשר (והיפוך הדברים בה"ה בבניין קל: 'פעתה' בהקשר, 'פעת' בהפסק). הוא עצמו כבר ציין, שהממצאים שהיא העלה הם ממועטים וקשה להסיק מהם מסקנות חותכות. הוא מצא 'פעתה' 5 × בהפסק, 1 × בהקשר ('גברתה מן הארץ'); אלא שחלק מצורות פעתה אינן מזומנות בהפסק ממש: בביטוי 'יְרָאָתָהּ יְרָאָתָהּ נְשָׂתָה' שתי הצורות הראשונות הריהן במעמד הקשר, שנגרדו אחרי הצורה האחרונה שבהפסק, ולצד שני יש צורת 'פעת' אחת (מתוך 4/3) העומדת בהפסק ממש ('שמה חרץ לקלעים יצאת'). ואכן הוא היטיב להשאיר את הדברים בצ"ע.

170 הגם שאין סיכום של הממצאים באר אצל צורבל, אפשר לראות את הדמיון ביניהם לממצאים בכתבי־היד האחרים.

171 ייבין, שריכוז את דבריו מכתבי־יד רבים, נמעט לא עסק בשאלת החריגים ומעמדיהם. התחביריים (הקשר או הפסק). מכל־מקום, גם אצלו הצורות ב–ת עיקר, והצורות ב–תה ו–אה הן מיעוט קטן. (ראו גם שם להתחקות אחרי הדוגמות השונות של –תה/ –אה, כדי לראות את טעם חריגתן אם ישנו טעם כזה).

שבו הם חד-משמעיים: 'פעת' בכל מעמד (הקשר, הפסק משני והפסק ראשי). נמצאו בו שני חריגים בלבד, פְּסְתָה (2x), אחת בהקשר ואחת בהפסק משני, שהן פרי גרירה בשל מקצב וחריזה פנימית.¹⁷² והם הם הדברים במידה מכרעת גם כאשר לכה"י ק, פא; באלה נותרנו עם 3-4 היקרויות של 'פעתה' ללא הסבר (מתוך 34). בכל היתר, הנטייה תתומת - ת היא הצורה הסדירה בכל מעמד.

49. הכלל השני: בנסתרת של הי"ה כבניין קל שוררים יחסי תפוצה אחרים. פְּעַת (הַיִּית) שהיא הצורה הסדירה בלשון חכמים נתקיימה רק בהפסק, בהקשר שולטת צורת 'פעתה' (הַיִּתָּה). זהו המצב לדיוקו בשני כתב-יד: פר של המשנה¹⁷³ ורומי 66 של הספרא.¹⁷⁴ תמונה זהה כמעט נשתמרה גם בכ"י ק: בהקשר תמיד הַיִּתָּה (הַיִּתָּה) 307x, כנגד הַיִּית (היית) 13x אבל גם הַיִּתָּה (3x) בהפסק. בפא כבר נשתבשה המסורת במעמד הפסק: היית (4x), ועוד הייתה (4x).¹⁷⁵ צירוף ממצאי פא אלה של ק, לו¹⁷⁶ ורומי 66 לספרא הביא את הנמן להסיק, שמעיקרא 'היית' שימשה להפסק ו'היתה' להקשר. הוא הדגיש את העובדה, שְׁהַיִּתָּה נכתבת ביו"ד אחת לעומת היית/הַיִּתָּה בשתי יו"דין. הוא היטיב לראות בהַיִּתָּה צורת 'היית' שתוקנה על-ידי הוספת ה"א.¹⁷⁷ דומה שאין לפקפק בעובדה, שיחסי התפוצה של היתה/היית, המתגלים בכתב-היד השונים, משקפים נוהג אותנטי בלשון חכמים (כך הוא, כאמור, במוחלט במסורת פר וכ"י רומי 66 וכך נשמר במידה מכרעת בק ובמידה פחותה בפא ולו).

50. צירופם של שני הכללים אומר: 'פעת' היא הצורה הסדירה בכל מעמד - הפסק והקשר. כך הם הדברים בכל הפעלים ובכל הבניינים - להוציא אותם חריגים שכבר הוסברו - וכך הוא בקל של הי"ה רק בהפסק. מה הביא לשינוי היית < הַיִּתָּה בהקשר?

במקרא מצינו שפעי צורות הַיִּתָּה בהקשר (205x) כנגד זה 3x הַיִּתָּה בהפסק. כלום אפשר לומר, שבמעמד ההקשר השפיעה לשון המקרא על כותבי ספרות חז"ל ועקרה את 'היית'? כלומר, צריך להניח שפְּעַת נתקיימה בעדים הטובים בכל מעמד, כולל 'היית' במעמד ההפסק, ורק במעמד ההקשר היה כוחה של לשון המקרא חזק כל כך כדי להשפיע על כותבי הטקסטים עצמם (ולא רק על המעתיקים כדורות מאוחרים¹⁷⁸) לכתוב הַיִּתָּה. לו היה ממש בהשערה זו, אין להבין מדוע נצטמצמה

172 ראה לעיל, סעיף 9.

173 ראה לעיל, סעיף 8.

174 ראה נאה, עמ' 251.

175 לפירוט הדברים ראה הנמן, עמ' 345-346.

176 אפילו בסדר טהרות, שהיה נתון פחות לתיקונים בכתב-היד הטובים (ובדפוסים), חלולתיקונים

בסוגיה הנדונה - היית < הייתה/היתה - בכה"י ק, פא, לו.

177 ראה הנמן, עמ' 346.

178 על אשר אירע בדפוסים ראה להלן, הערה 182.

השפעת המקרא לפועל הזה בלבד. והרי צורת פְּעָתָה (הקשר) / פְּעָתָה (הפסק) היא הצורה הסדירה במקרא, ודין היה, שתשפיע בכל הפעלים גם בהקשר וגם בהפסק. ודי להזכיר, שיש שרשים שצורת הנסתר בהם מצויה ביותר במקרא, כגון עש"ה: 'עשתה' (29x), 'על"ה: 'עלתה' (16x), ומדוע כאלה לא דחתה 'עשתה' את 'עשת' ו'עלתה' את 'עלת' לפחות בצורות ההקשר?¹⁷⁹

פתרון אחר הציע בלאו 1983 (עמ' 158–159). בלאו העלה בזהירות השערה חריפה, שלפיה אין להניח, שצורת 'פעת' הסדירה בלשון חכמים משקפת מצב קדום (כטענת פרופ' י' קוטשר ז"ל) שקדם לזה המשתקף במקרא ('פעתה'). אלא בלשון חכמים נהגה מלכתחילה פְּעָתָה בהקשר / פְּעָתָה בהפסק כמו במקרא. אבל בצורת ההפסק פְּעָתָה נשלה התנועה הסופית הבלתי-מוטעמת בשל גורמים שונים.¹⁸⁰ זהו המצב המשתקף בְּהִתְהוּ/הִיִּית. בשאר הפעלים הוא מניח, ש'פעת' של ההפסק נתפשטה גם אל ההקשר. וכבר טען בצדק נאה (עמ' 249), שאין להבין מדוע ביתר הפעלים פעל היקש של צורות ההקשר לצורת ההפסק, ולא בפועל הי"ה. כנגד זה טען בלאו, שיש להניח, שבמלים רגילות (כוונתו ל'היתה') כוח ההיקש חלש יותר.¹⁸¹ ובכל זאת, האין פעלים נוספים כגון עש"ה ועל"ה שהיו אף הם שכיחים? ובעיקר, צורת פְּעָתָה בעה"פ פתוחה (שמאי הצורה הסדירה במסורות כה"פ, ק ונוהגת גם במסורת הניקוד הבבלי) מכחישה את התהליך של נשילת החתימה הסופית — פְּעָתָה < פְּעָת. אין נראה, שאחרי שנשלה התנועה הסופית הפך הקמץ לפתח (פְּעָת < פְּעָת). מסתבר, שצורת פְּעָת היא צורה קדמונית שנשרדה בלשון חכמים (ראה להלן, סעיף 60, ס"ק ב).

בשלב זה נראה לנו, שיש להסתפק בקביעת הנתונים¹⁸² — ואין לך עיקר גדול מזה; הסברך נשאר, לפי שעה, בצ"ע.¹⁸³

179 בדפוסים נשתלטה צורת 'פעתה' (כנראה בהשפעת המקרא) בכל הפעלים (ראה להלן, הערה 182).

180 בלאו 1983 מציין כמה גורמים שחברו יחד: (א) התופעה של נשילת תנועה סופית; (ב) הסיומת ה-ה היתה יתירה כי הנסתר סומנה במידה מספקת על-ידי ה-ת; (ג) ה-ת היא הסיומת השלטת בארמית (ראה שם, עמ' 159).

181 ובלשוננו של בלאו 1983: 'מלים שכיחות מושפעות פחות מהיקשים' (עמ' 159).

182 התמונה המתוארת לעיל בכלל א ובכלל ב, המיוסדת על הממצאים בעדי הנוסח המשובחים והטובים, לא נתקיימה בדורות מאוחרים. בדפוסים המהלכים נעקרה צורת 'פעת' (להוציא את נפעל שנתקיימה בו צורת ה-ת/ת-ז) וברוב המכריע של ההיקריות נשתלטה צורת 'פעתה' ('פעתה' כפרעלי ל"א).

בבדיקה שערכה הגב' נאוה גלזר (כעבודת תרגיל בקורס עיונים בקדוץ לשון חכמים, באוניברסיטה העברית בשנת תש"ן), היא העלתה את הממצאים הללו מתוך דפוס המשנה המצויים (לא יצוינו כאן מראי-מקום): כפרעלי ל"א

קל: גבתה (1x), זכתה (5x), חיתה (4x), תנתה (1x), לקתה (2x), עלתה (20x), עשתה (7x).

2. יחסי התפוצה בתוך הצורות חתומות - ת

51. א. ההבחנה בין פֶּעַת לפֶּעַת אפשרית רק בעדים שאין מסורתם ארצישראלית-ספרדית. משום כך כנא וכאר (הממירים פתח בקמץ אהרדי) אין לחפש הבחנה בין פֶּעַת לפֶּעַת; אבל במסורת הניקוד הכבלי וככ"י פר יש בסיס מוצק להכדיל בין שתי הצורות, וכך הם הדברים במידה רבה גם בק.

52. ב. במסורת הספרא (כ"י רומי 66) עה"פ בקמץ (פֶּעַת, פֶּעַת וכיו"ב) היא הרוכ (68x, שהן 82%), ועה"פ בפתח (פֶּעַת, פֶּעַת וכיו"ב) היא מיעוט (15x, שהן 18%)¹⁸⁴ ואין כל התניה ביחסי התפוצה. לטעמי, אין משקל לעובדה, שבפעיל (ל"י) מצאנו רק ת: זינת, קישת ובנתפעל ל"י רק ת: ניתגנת, ניתרכת (כל"א מצינו גם ניתמלאת

פשתה (6x), ראתה (13x), רבתה (4x), שהתה (6x), שִׁתָּה (1x), שפתה (2x), שתתה (1x), תלתה (2x) כנגד שתח (3x). ואין צריך לומר, שנמצאת רק היתה בכל מעמד. פעל: גילתה (2x), זינתה (3x), קישתה (1x), שינתה (3x). הפעיל: הפֶּתָה (1x), העלתה (1x). נתפעל: נתגלתה (1x), נתפתתה (1x), אבל נשתתית (1x). נפעל: כאן נשמרת חמיד - ת/ח - נהיית (6x), נכח (1x), נמחית (1x), נסמית (2x), נעשית (15x), נפדית (1x), נשבית (4x).

כפועלי ל"א

קל: באה (6x), יצאה (11x), מצאה (2x), קראה (3x), וגם יצתה/יצאתה (10x), מצאתה (5x), אבל גם באת (11x), חטאת (1x), יצאת (12x), מצאת (1x). נפעל: נטמאה (13x), נמצאה (1x), אבל גם נטמאת (24x), נמצאת (33x), נשאח/ניסת (29x). נתפעל: נתמלאה (2x), אבל גם נתמלאת (3x). הפעיל: כמוכן דרך שיטה - הכיאה, הוציאה.

נעיר, שיש לא מעט הברלים בין הדפוסים לק (ולכתב-יד אחרים) שמקורם אינו בחלופות של צורת הנסתרת (פעח/פעתה) אלא-בהבדלי גירסה. כגון 'אם מכפנים היא כלת' (ק), פר נגעים ו (ה), לעומת זאת בדפוסים 'כלה' (נסתרת עבר מול בינונית); או 'מה שנת כנף העוד' (ק), פר כלים יז: יד (טון); כנגד 'עשתנה' בדפוסים; 'מה שנת זר' (ק מנחות ב: א) כנגד 'מה שנה' בדפוסים (נסתרת כנגד נסחר של נתפעל או של קל; והביטוי מופיע כביטוי סתמי 'מה נשתנה/מה שנה'). ויש עוד הרבה כיוצא באלה.

183 ושמא יש לחפש את הסבר במעמד התחביר של 'תִּקְתָּה': בהיותה אוגד במעמד פרוקליטי הועדפה הצורה חתומת התנועה על פני 'היית' שנשארה משמשת במעמד אנקליטי בלבד. אך דברים אלה טעונים עיון נוסף לשם פירוש והרחבה (וראה נאה, עמ' 249, שניסה להסביר את העדפת 'היית' על 'היתה' בהיותה אוגד התותם את המשפט; ושאלה היא מה סדיר ומה נשתנה מן הסדר). ואולי כדאי להזכיר, שבמגילת ישעיהו השלימה מקומראן משמשת הצורה 'היית' פעמיים בהקשר (ז: א; יט: יז, כפי שציין י קוטשר, הלשון והרקע הלשוני של מגילת ישעיהו השלמה ממגילות ים המלח, ירושלים תשי"ט, עמ' 264). עדות יש כאן במסורת אחת של העברית (שאינה רחוקה מלשון חז"ל) לקיומה של 'היית' במעמד הקשר (וראה גם סעיף 70 להלן).

184 ראה נאה, עמ' 251.

וגם ניתמלת).¹⁸⁵ הגם שאין סיכומים מספריים אצל ייבין, מי שזדקק לסעיפים המתאימים בשתי הגזרות ככל הבניינים יגלה, ש-ת רוב ו-ת מיעוט במסורת הניקוד הבבלי בכללותה, ולא רק במסורת כ"י רומי 66 לספרא.

53. ג. כפר ובק משתקפת מסורת אחרת. - ת היא הצורה הסדירה בשתי הגזרות ככל הבניינים, ו-ת מצטמצמת לגזרת ל"א בבניין קל: נְצָאת, מְצָאת וכיו"ב. תמונה זו נשמרת בטהרה ככ"י פר. נראה שצורות נְצָאת, מְצָאת היו אף הן צורות פְּעַת: נְצָאת, מְצָאת, אלא שפעל בהן היקש לפאראדיגמה כולה, שבה משמשת קמץ בעה"פ בכל הנטייה (נְצָאתי, יְצָאתי וכו'); ראה לעיל, סעיף 16, ס"ק ב). גם בק -ת עיקר בשתי הגזרות ובכל הבניינים (ראה לעיל, סעיף 40), אבל בקל של ל"א פְּעַת רוב (60%) ופְּעַת מיעוט (40%); ראה לעיל, סעיף 40, ושם הצענו הסבר לשימושן של שתי הצורות ככ"י ק. חריגים מועטים נוספים, שנודמנו בשני כתבי-היד, נתבארו במקומם לעיל, סעיף 16 וסעיף 40.

54. ד. במסורת הניקוד הבבלי (ובמידה מועטה גם במסורות אחרות¹⁸⁶) יש לצורות פְּעַת/פְּעַת כפועלי ל"א צורות-משנה: ליד נְצָאת יש גם יְצָאת וגם נְצָאת, ליד יְצָאת יש גם נְצָאת וגם יְצָאת וליד נְמַצָאת מצינו גם נְמַצָאת. וכבר דן ייבין ברכי צמיחתן של צורות-משנה אלו.¹⁸⁷

55. ה. החתימה -ת שימשה מעיקרא רק בבניין נפעל, כגון נעֶשֶׂת, נמְצָאת וכיו"ב. ויש לראות את הופעתה כתולדת היקש של הנסותרת בעבר אל הבינונית.¹⁸⁸ ככל המסורות ממשיכה לשמש לידה בנפעל גם צורת -ת (כפא ואר -ת / -ת); במסורת פר וק החלוקה בין נפעל לנפעל (בשתי הגזרות) היא מילונית: יש שרשים הבאים ב-ת בלבד (נעֶשֶׂת, נמְצָאת), ויש שרשים הבאים ב-ת בלבד (נְכַנֶּת ועוד) [אבל שני כתבי-היד חלוקים בקריאת נישאת: ק קורא נְשָׂאת, פר קורא נְשָׂאת]. אך יש מסורות שיש בהן חילופים בין שתי הצורות באותו פועל, כגון: נְשַׁבֵּת/נִשְׁבַּת, נִשְׂאֵת/נִשְׂאֵת ככ"י פא,¹⁸⁹ נמְצָאת/נמְצָאת, נעֶשֶׂת/נעֶשֶׂת במסורת הניקוד הבבלי.¹⁹⁰

56. להשלמת הממצאים נוסיף שני נתונים:

(א) בדרך-כלל בחומר שבדקנו -ת נכתבת כתיב חסר: נעֶשֶׂת, נשְׁבַת וכיו"ב. אבל

- 185 ראה פירוט הדברים אצל נאה, עמ' 249-251.
- 186 מצאנו צורות כאלה במסורת כ"י פס, כגון נִשְׂאֵת (יבמות ט: ה 4, ט: ו 2א ועוד) ליד נִשְׂאֵת (שם, ד: יג 2א ועוד), נְמַצָאת (תרומות ג: א 2א) ועוד (וראה בראש 1980, עמ' 46-48). ומצאנו כזאת גם בכ"י ק: יְצָאת (לעיל, הערה 109) ובגליון כ"י ק: נְשָׂאת (ראה לעיל, הערה 118).
- 187 ראה ייבין, עמ' 420; וראה להלן, סעיף 60, ס"ק ו.
- 188 ראה סגל, עמ' 153, סעיף 279. וכבר הצביע הנמן (עמ' 343, הערה 132 א) גם על היקשים הפוכים של הבינונית אל העבר.
- 189 ראה הנמן, עמ' 343-344.
- 190 ראה פורת, עמ' 55-56.

מצאנו מעט דוגמות שבהן היא נכתבת כתיב מלא: 'נעשית', 'נעשית'.¹⁹¹ (ויש כתיב יד שבהם רווח הכתיב המלא ביו"ד, כגון 'נעשית' עבר נסתרת 22x בכ"י וינה של התוספתא כנגד 2x 'נעשית').¹⁹²

(ב) יש עדויות להתפשטות הסיומת – ת גם מחוץ לבניין נפעל, מהן דוגמות אחדות בעדים (פחות טובים?) של ספרות התנאים. בכ"י אר מצאנו הוות (קרי זה מתאשר מן הכתיב 'הוית' בשני כתבי-יד של פירוש המשניות לרמב"ם¹⁹³). שנת (מנחות ב: א; ק: שנת¹⁹⁴) בבניין קל, ומיצת (תרומות יא: ח¹⁹⁵) בפיעל.¹⁹⁶ ויש עדויות לקיום הצורה בבניין נתפעל: 'נשתנית' (כ"י וינה, תוספתא פסחים א: י), ויש נוספות בדפוסי המשנה כגון 'נשתטית' (יבמות יד: א בדפוס ליוורנו ועוד) ורגילה הצורה בפועלי ל"א, כגון נתמלאת (פסחים ה: ה; ב"ב ה: ח ח: 2x, מעילה ג: ו), בכ"י פס וגם בדפוס ליוורנו (פסחים שם וב"ב שם 2x, אבל במעילה גורס דפוס זה ודפוסים אחרים: נתמלאה 2x).¹⁹⁷ ויש להתחקות אחרי שרשיה של הסיומת – ת מחוץ לנפעל, כלום לפנינו היקש מקורי שפעל כלשון התייה או שמא התפתחות מאוחרת לפנינו¹⁹⁸.

57. (ג) תצורה ארמית נמצאה רק בשלושה פעלים במסורת ק, אחת מהן במסורת הסופר(?) ובמסורת הנקדן הנותי ושתי האחרות רק במסורת הנקדן קצאת, רכת. מהו רקע צמיחתן? כלום לפנינו צורות שחדרו בתקופת הדיבור הארמי בארץ-ישראל, זמן רב אחרי חתימתה של ספרות התנאים, ומצאו את דרכן למסורתו של נקדן ק?

3. הצורה הדבוקה

58. כל שנאמר בכיורורינו עד כה נוגע בנטיית הנסתרת הפרודה על כל צורותיה ובנות צורותיה. הצורה הדבוקה היקרויותיה מעטות; בבניינים הנגזרים אין בה בדרך-כלל

191 ראה לעיל, סעיפים 7, 19.

192 הנתונים לקוחים מן הקונקורדאנציה למילון ההיסטורי של הלשון העברית של האקדמיה ללשון העברית, כגון: 'נעשית גרוגרת' (תוספתא תרומות ז: טו) ועוד 21x, כנגד 'שנעשת על גבי בשר' (תוספתא מע"ש א: ט) ועוד 1x.

193 ראה לעיל, הערה 61.

194 ראה צורבל, עמ' 212, הערה 1, אך היא מציינת שהדוגמה מסופקת.

195 ראה צורבל, עמ' 227.

196 הממצאים בכה"י ק ופא צוינו לעיל, סעיפים 20–21.

197 לממצאים שנתפרטו בסעיף זה רמזה בשמי צורבל (עמ' 227, הערה 18).

198 שימושי צורות – ית בבניינים שונים של פועלי ל"י ידועים גם בעברית המאוחרת. למשל, במשנה תורה לרמב"ם: 'הקנית' (הלכות אישות כד: ג דפוס רומי ודפוס פרדס, אבל במהדורת ש' פרוגל 'הקנת'), 'הודית' (שם, כד: כה דפוס רומי ודפוס פרדס) ועוד. הדבר רווח גם בעברית של חכמי צפון אפריקה, למשל ב'מעשה בנערה הצדקת' שפרסם ר' דוד עובדיה (פאס וחכמיה, א, ירושלים תשל"ט, עמ' 83–84): 'הטית', 'שינית', 'ענית' (ומצויה שם גם הצורה 'הכיתה' לנסתרת).

כל ייחוד, כגון: העלתו (מכשירין ד: ו פר; ק: העלתו בקמץ במקום פתח); טימאתו (נגעים יג: ח פר) טימאתו (שם, שם, ק), ביסודן עומדת צורת פיעת, הפעת שנרבק לה כינור.

בבניין קל פעמים שמצאנו צורה הוזה לשלמים — במבנה תלת-עיצורי (יו"ד או אל"ף כעיצור שלישי): פְּיִיתָה (א3, חלה ג: ג במסורת ק ובכתב-יד אחרים¹⁹⁹) או פְּרָאָתָה/פְּרָאָתָה,²⁰⁰ כמבנה הידוע בפועלי ל"א: וּמְצָאתו (טהרות ז: ט על-פי ק, פר ועוד): מְצָאתָה (ק, נזיר ו: יא); ופעמים שמצאנו צורה ללא עיצור שלישי: ששתתן (תוספתא מקוואות ז: יא) כמו במקרא: עֲשָׂתְנִי (איוב לג: ד); רָאָתְךָ (שם, מב: ה).

פרק ד: לגלגולן של צורות

א. סיכום הנתונים

59. העברית מכירה מגוון של צורות כנטיות הנסותרת כעבר של פועלי ל"י ול"א; את הממצאים שהעלו אחרים והעלינו אנו מלשון חכמים פירטנו בפרקים הקודמים. נסקור בקצרה את הממצאים בלשון המקרא (נוסח טבריה ונוסח כבל [להלן: נ"ב]²⁰¹).

ל"י

א. הצורה הסדירה על דרך השלמים: פְּעָתָה (פְּעָתָה בהפסק) מצויות מאות הופעות כגון: קָשְׁתָה/קָשְׁתָה; נִבְנְתָה, בְּנִיב מְצִינוּ נִבְנְתָה (כתנועת עזר) וגם נִבְנְתָה (כלי התנועה).²⁰² נִגְלְתָה; אָוְתָה, וְכֵן בְּנִיב.²⁰³ גְּלָתָה/נִפְתָה; הִפְתָה, וּבְנִיב (כתנועת-עזר ובלעדריה): הִפְתָה, הִרְבְּתָה;²⁰⁴ הִשְׁקָתָה; הִפְתָה/הִעְלָתָה.

ב. הצורה פְּעַת לעתים רחוקות בלבד: וְעָשַׂת (וי' כה: כא); וְהִרְצַת (שם, כו: לד, וכן בְּנִיב); הִלָּאת (יח כד: יב, וכן בְּנִיב);²⁰⁵ הִגְלַת (יר' יג: יט 2א); ובכינוי רבוק: עֲשָׂתְנִי, רָאָתְךָ.

ג. צורת השלמים, דוגמה אחת בלבד: חִסְיָה (תה' נב: ב).

ל"א

א. הצורה הסדירה: זהה לצורת השלמים; מצויות הופעות רבות: חֲטָאָה/חֲטָאָה, וְכֵן

199 וכן פא (בחילופי פתח/קמץ); פס זהה לק/פא רק בטקסט העיצורי, הוא ניקד פְּרִיָתָה, בכ"י לו מצינו 'ופדיתה' בהיקרות השנייה (בהיקרות הראשונה קרא: 'ופדית' ובשלישית: 'פדיה').

200 כך גורס ללא ניקוד ד"ר. הניקוד פְּרָאָתָה הוא ניקודו של קוסובסקי; הניקוד בשלושה קמצין נמצא בדפוס ליוורנו.

201 הממצאים בנוסח כבל מובאים על-פי ייבין.

202 ראה ייבין, עמ' 716.

203 ראה שם, עמ' 722.

204 שם, עמ' 732.

205 שם, עמ' 732.

- בניקוד בבלי (בשווא בעה"פ ובלעדיו): מְלָאָה/טְמָאָה; 206 נְרָאָה/נְרָאָה;
 נְטָמָאָה/נְטָמָאָה; הִתְפַּיְאָה; הוֹצָאָה; הִטְמָאָה.
 ב. כפועלי ל"י (שעל דרך השלמים):
 1. ללא זכר לאל"ף, דוגמה אחת: נְרַפְתָּה (יר' נא: ט).
 2. במימוש (תנייני 207) של האל"ף: נְפַלְאָתָה (שמ"ב א: כו); הִתְפַּאָתָה (יהו'
 1: ז').
 ג. פְּעָאָת כל"י (פְּעָת) שלוש הופעות: נְקָרָאָת (יש' ז: יד 208); נְפַלְאָת (תה'
 קיח: כג); הוֹבְאָת (בר' לג: יא).
 ד. נְפַעָאָת — היקש של צורת העבר לכינונית; מצאנו הופעה אחת: נְשָאָת (דה"א
 יד: ב.) 209

- ב. הערות אחדות בדקרוק היסטורי
 60. נציין בקיצור כמה פרטים הנוגעים בגלגוליהן של הצורות ושל צורות-המשנה:
 א. הצורה המקורית pa'ayat מיוצגת בעברית בודדות בלבד: חֶסְיָה 210
 בלשון המקרא, פְּרִיָתָה 211 בלשון חז"ל 212
 ב. הצורה pa'ayat הפכה pā'āt בשל התהליך aya 213 ā < (פְּעָת); אבל בהברה
 סגורה נתקצרה ה־ā ל־a (פְּעָת). 214 אך בשל היקש של הנסתרת לנסתר (פְּעָה) עשויה
 פְּעָת לחזור להיות פְּעָת. 215

- 206 שם, עמ' 659.
 207 ראה להלן, סעיף 60, ס"ק ו, 1.
 208 יש להבין את נְקָרָאָת כצורת נסתרת (השווה ת"י: 'ותקרי'), כנגד א' אֶבְרָשׁוּשׁן (בקונקורדאנציה
 שלחן, שהבין את הצורה כצורת נוכחת.
 209 מצינו במקרא נְשָאָת בכינונית: 'והנה ככר עופרת נְשָאָת' (זכ' ה: ז).
 210 היחס בין ḥasayat לחֶסְיָה הוא כיחס בין samarat לשְמָרָה/שְמָרָה.
 211 החלופה 'פדאתה' (ראה לעיל, סעיף 58) כרוכה בחילופי יו"ד ואל"ף שבין-תנועות.
 212 כזה איננו אומרים שצורת pa'ayat נתקיימה בעינה מקרמת ונא בצורת חֶסְיָה, פְּרִיָתָה.
 213 נעיר שתי הערות בענין זה: (א) בפועלי ל"י המעבר היה aya < ā (אבל לענייננו ל"י ול"י
 הריהם גזרה אחת — ל"י). (ב) בכניינים הנגזרים אפשר שהרצף היה iya וכו' (ולאו הווקא
 aya); בין כך ובין כך אם התנועה הסופית ברצף היא a התוצאה היא תמיד ā (> iya, aya ועוד;
 ראה בלאו 1972, עמ' 57, 182 ועוד).
 214 התהליך של התקצרות תנועה ארוכה בהברה סגורה ידוע בעברית רק באופן חלקי, כגון:
 שלשום החחרת אל שלוש (ב־ā מקורית: [alā:]): תקמנה (> taqumna) אבל תקימו ב־u.
 והשווה באזור-ליאנדר ארמית (סעיף k, 47, עמ' 154): hauajāt < hauāt < hauat (< הַנְת);
 וראה ראיית (א, עמ' 80):
 215 כדומה למה שאירע בארמית המקרא הַנְת < הַנְת, מַשְת, בְּנַת, רַבַת (ראה באזור-ליאנדר ארמית,
 סעיף 1, 47); וכן הוא דרך שיטה בסורית ובתרגום אונקלוס: פְּעָת. דעה אחרת הביע לאחרתה י'
 בלאו במאמרו 'השמטת י' סופית, נשילת התנועות הסופיות ומבנה ההברות המקראי — עיון
 בכרתולוגיה היחסית', ספר הזיכרון לאליעזר רובינשטיין, סעיף 7 (בדפוס). לדידו, בפעַת

כלום פֶּעַת במסורות העברית (וְעֶשֶׂת, הַגֵּלַת כמקרא: פֶּעַת שהיא דרך הרוכ במסורת הניקוד הכבלי של לשון חכמים) משקפת שלב שכו pa'ayat < pā'āt ללא התקצרות התנועה, או, מה שמסתבר יותר, שהיה שלב נוסף < pā'at (פֶּעַת) בהתקצרות התנועה בהברה סגורה והקמץ חזר מתוך היקש אל הנסתר?
 פֶּעַת במסורת פר ובמסורת ק (וצורת המיעוט כנ"ב) בלשון חכמים משקפת את התהליכים הנ"ל ללא ההיקש אל הנסתר (שהחזיר את פֶּעַת).
 צורות פֶּעַת בל"א בבניין קל של לשון חכמים במסורת פר (ובמידה רבה במסורת ק) משקפות תהליך היקש אחר. יצאת ואחיותיה הפכו יצאת בהשפעת הפאראדיגמה כולה: יצאתי, יצאת וכו'.

אין נראה לי, שפֶּעַת הובאה מן הארמית. התנועה הקצרה a קיימת בארמית באופן סדיר רק בנסתרות של הפועל השלם (כתבת, אכלת וכיו"ב). בל"י (וכל"א שזוהתה בארמית עם ל"י) משמשת ברוב מסורות הארמית צורת āt (רְכַת, מְטַת, הֶנַת וכיו") בארמית המקרא, ²¹⁶ בסורית ובתרגום אונקלוס, אך ידועים גם ניקודים בפתח: הֶנַת. ²¹⁷ וכך מצאנו במסורת כ"י ק (הצורות הארמיות שנמצאו בו נקודות בעה"פ פתוחה: הֶנַת, מְצַאת, רְכַת). ²¹⁸

ג. הצורה 'פעתה' משקפת היקש כללי של 'פעת' (יהא ניקודה אשר יהא: פֶּעַת או פֶּעַת) לשלמים. ובוה בעצם נזדהו פועלי ל"י בנטיית הנסתרת עם פועלי ל"ת (והשלמים): שְׁבַתָּה (מן שב"ה) = שְׁבַתָּה (מן שב"ת). ²¹⁹ היקש זה פעל בדרך שיטה בעברית המקרא, אבל במסורות לשון חכמים רק פרי של היקשים מקומיים וכיו"ב.
 ד. בפועלי ל"א במקרא נשמר, בדרך שיטה, הדגם של הפועל השלם, פֶּעַתָּה (מְצַאָה, נְטַמְאָה, הֶחְבִּיאָה). להוציא דוגמות ספורות (ראה ס"ק ה, ו להלן): בלשון חכמים נשמר דגם זה בעקיבות רק בבניין הפעיל (הֶחְבִּיאָה, הוֹצִיאָה); בבניינים אחרים הוא נעלם כמעט לגמרי; הוא עולה לעתים רק במקומות מסוימים בשל סיבות

נחקים הקמץ ולא נתקצר מעולם ל-a וממילא לא היתה צריכה להיקש כדי לשוב ולהיות פֶּעַת. 'מפני שכאותו הזמן מבנה ההברות העברי (בניגוד לזה של הערבית הקלאסית) אפשר תנועות ארוכות בהברות סגורות' (אני מודה לפרופ' י' בלאו שמסר לי מאמר זה לעיון).
 216 אין לערב כאן את הצורות בבניינים הנגזרים בארמית (כגון פְּנִית, אַגְלִית וכיו"ב), שנתקיימה בהם היריד כעיצור שלישי.

217 ראה באור-ליאנדר ארמית (סעיף k, 47). וכן באור-ליאנדר עברית, סעיף u-57, עמ' 410-411. אלה הן צורות מיעוט גמורות (מ' ברדאר במהדורות המקרא שלו, תורה נביאים וכתובים, ירושלים תשמ"ט, ניקד דרך שיטה פֶּעַת, וכן מנוקד בכ"י לינגרד).
 218 ראה לעיל, סעיף 20.

219 כאילו אמרנו, שיש סופלציה בין פועלי ל"ת (השלמים) ובין פועלי ל"י; ל"ת בגופי הנסתרת בעבר, כנגד ל"י בכל יתר הגופים (והזמנים). מכל-מקום ברור, שזו אמירה טכנית (תיאורטית) בעלמא: לא מצינו שצורות מעין קְנַתָּה, נְכַנְתָּה תיחפסנה כצורות ל"ת שתוכלנה את הדוברים (או את הכותבים) ליצירת צורות מעין קְנַתִי/קְנַתְנוּ, נְכַנְתִי/נְכַנְתְנוּ.

שבקונטקסט (כגון נְטָמָאָה בעקבי נְסַתְרָה). [בכתב-יד של לשון חכמים מתקופת האמוראים נמצאו צורות כגון מְצָא <מְצָאָה>, השווה: 'יצא' <יְצָאָה>, 'נתמלא' <נְתַמְלָאָה> בכ"י ואטיקאן 30 של בראשית רבה.²²⁰]

ה. ההתקרבות בין ל"א לל"י, המוצאת את ביטוייה כבר במקרא, הצמיחה בל"א צורות זהות לל"י: נְרַפְתָּה (מן רפ"א) כמו נְגַלְתָּה (מן גל"ה); קָרַאת כמו עָשַׂת. בלשון חכמים נשתלט הדפוס האחרון: יצאת (וגם יצת). נחמלאת (וגם נתמלת) ועוד. נוכח הערנו, שצורות כגון יְצָאָתָה/יְצָתָה, נְטָמָאָה מודמנות בלשון חכמים רק בקונטקסטים מסוימים בשל סיבות מקומיות מובהקות.]

ו. יש תבניות בפועלי ל"א, כאלה שנודוהו עם פועלי ל"י, שבהן נכתבת האל"ף ההיסטורית שחזרו והתגלגלו בהם מימושים משניים של האל"ף:

1. במקרא הטברני הִקְבָּאתָה, נְפַלְאָתָה הן בעיקרן צורות הִקְבָּתָה, נְפַלְאָתָה (כצורות ל"י לכל דבר), אלא שנתפתחה בהן בהברה מוטעמת התפצלות התנועה ā לשתי הברות: niflātā < niflāātā < nifl'āta < nifl'ātā (נְפַלְאָתָה).

2. במסורות מסוימות של לשון חכמים אירע תהליך דומה גם בדגמים יְצָאת/יְצָאת < יְצָאת/יְצָאת, נְמַצָּאת < נְמַצָּאת (השווה שְׂאֵת/שְׂאֵת), והם הדברים כאשר לצורות יְצָאת < יְצָאת, יְצָאת < יְצָאת.²²¹

ז. הצורה נְשֵׂאת מעידה על היקש של הנסתרת בעבר אל הבינונית. במקרא מצאנו פעם אחת במסורת הניקוד נְשֵׂאת (דה"א יד: ב); מצד הכתיב נְשֵׂאת עשויה גם לנְשֵׂאת (כמו נְפַלְאָת; תה' קיח: כג), כמו שמצאנו במסורות לשון חכמים (נְשֵׂאת בפתח בפר²²² ובמסורות פא²²³). תהליך ההיקש של הנסתרת אל הבינונית רווח ביותר במסורות לשון חכמים; בל"א (נְמַצָּאת, נְשֵׂאת ועוד) ובל"י (נְעֵשֶׂת, נְהַתָּ ועוד; ויש לו ביטוי גם בכת"ב: נְעֵשֶׂת, נְשֵׂת). האם הוא קדום ונתרחש כבר במקרא או שמא יש כאן הרכבת צורה מאוחרת על טקסט קדום? נומצאנו עדויות גם להיקשים הפוכים: נְקָרַאת במסורת פא בבינונית (ראה הנמך, עמ' 343, הערה 132א) כמו הנסתרת בעבר. ח. תהליך ההתרחבות של ית מחוץ לנפעל מודמן פה ופה, כגון: הַנּוֹת, מִיְצָת, נְתַמְלָאת, נְשֵׂתִית.

ט. לעתים רחוקות משמשת במסורות לשון חכמים הצורה הארמית ממש: 'הוות' (מסורת ק, מסורת אר), רְבַת, מְצָאת (בכ"י ק).

61. בתוך כלל הצורות וצורות-המשנה יש להפריד, כמובן, בין הרווח לשאינו

220 ראה לעיל, הערה 9, ומראה-המקום שהוזכר שם. (מ' מישור, מערכת הומנים בלשון התנאים, עבודה לשם קבלת תואר דוקטור באוניברסיטה העברית, ירושלים תשמ"ג, עמ' 68-69 והערה

104, דוחה את האפשרות שצורת 'ונמצא' בכ"י ק משקפת 'ונמצאה').

221 ייבין (עמ' 420) העלה גם את האפשרות שִׁנְעָת בנויה על יְצָא + ית.

222 ראה לעיל, סעיף 10.

223 ראה הנמך, עמ' 344 (ליד נִשְׂאֵת/נִשְׂאֵת).

רווח, בין צורות שעדיהן מרוכין ובין כאלה שעדיהן מועטים, בין צורות שנודמנו בעדים נאמנים ובין צורות העולות רק בדפוסים מאוחרים, בין צורות הנראות משקפות נטיות שצמחו בתוך לשון הדיבור ובין נטיות שעלו בתהליך המסירה. כבר רמזנו לכל דבר במקומו, לפיכך נסתפק בהדגמה קצרה. אין לנו סיבה לפקפק בצורת פִּעָאָת במקרא (קראת, נְפִלְאָת), הגם שהופעתיה מעטות: לעומת זאת אין לראות בצורות רַבָּת, מְצָאָת, הָנֹת, הנמסרות בכ"י ק, צורות קדמוניות, החוזרות לתקופת הדיבור העברי. צורות ק עומדת בבירודה; קיומה של הצורה – ת מחוץ לנסתרת של נפעל מזדמן אך מעט ורק בעדים מדרגה שנייה, לפיכך איננו רשאים לקבוע, שהתהליך התרחש כבר בהיות לשון חכמים לשון מדוברת.

דברי חתימה

62. בבירור שהצענו ביקשנו לשוב ולברר סעיף בדקדוק לשון חכמים. תיאור הממצאים ככה"י פר וק העלה פרטים חשובים ובלתי־ידועים (כגון: יחסי – ת / – ת, יחסי – ת / – ת כבניין נפעל, הצורות שעל דרך הארמית בכ"י ק), גם הובהר מעמדתן של רוב צורות 'פעתה' (פעה) כמקרים פרטיים התלויים בהקשר או בטקסט מסוים, ולא כצורה רגילה שסדירותה נמוכה. צירפנו את ממצאינו לממצאים במחקרים קודמים כדי לקדם במעט (ואולי בהרבה) את בירור הסוגיה.

63. לסיכום, סעיף זה כסעיפים אחרים בדקדוק משקף את התהליכים המתגלים בכל מערכת לשונית. מצד אחד פועלים חוקי דקדוק סדירים ומצד אחר מתרחשות אנאלוגיות (היקשים) או השפעות־חוץ הפוגעות בסדירות החוקים. אף כאן שני חוקים פונולוגיים סדירים הם שהביאו לצמיחת הצורה 'פעת', וזו נשתנתה שינויים אחרים בשל תהליכי היקש אחרים. ופעמים שנתגוונה בשל חוק פונולוגי אחר או בשל השפעת הארמית.²²⁴

נספח: הממצאים בכ"י רומי 32 לספרי במדבר

גזרת ל"י

חתימות – ת

64. קל, הקשר: נאת: 'זו נאת כיופיה ונאת כמעשיה' (פסקה צט, מהדורת הורוביץ, עמ' 225, 99 שורה 11); פרת: 'שפרה שפרת'²²⁶ ורב' (פס' עח, עמ' 74, שורה 25); ראת: 'שראת

224 הדברים כבר נחפרטו לעיל.

225 מראי־המקום ציינו על־פי מהדורתו של רח"ש האראוויטץ (=הורוביץ), ספרי דבי רב, ספרי על ספר במדבר וספרי זוטא, לייפציג תרע"ז (מהדורת־צילום, ירושלים תשכ"ח). אבל הנתונים הם, כמובן, על־פי הצילום של כ"י רומי 32 (מהדורת מקור, ירושלים תשל"ב), ואין צורך לומר כמה

את שלמה' (שם, שם, שורה 20); 'שראת את צפרה' (פס' צט, עמ' 98, שורה 6); שרת: 'כו ביום שרת שכניה בבית' (פס' מד, עמ' 49, שורה 16); שתת: 'פרה ששתת מי חטאת' (פס' קכד, עמ' 158, שורה 12); תלת: 'אלא שתלת להן זכות' (פס' ח, עמ' 15, שורה 13), שהן בסך-הכול 8x.

קל, הפסק: נאת: 'צפו וראו מה נא(ה)ת[ת]' (פס' צט, עמ' 99, שורה 19); רבת: 'שפרה שפרת ורבת' (פס' עח, עמ' 74, שורה 25), שהן 2x.

פעל, הפסק: 'בח כהן שינח' (פס' קלא, עמ' 169, שורה 12).

פעתה

65. קל, הקשר: עשתה: 'הרי שנדרה וביטלה בליכה והלכה ועשתה מזידה' (פס' קנג, עמ' 202, שורה 15), שהיא 1x.

נפעל, הקשר: נהייתה: 'איני מביא עליכם מכה שלא נהייתה בעולם' (פס' פח, עמ' 88 שורה 4), שהיא 1x.

גזרת ל"א

חתומות - ת

66. קל, הקשר: באת: 'ועמדה ובאת לבית מדרשו' (פס' קטו, עמ' 129, שורה 8), 'ומכלל בגרות לא באת²²⁷ מכללי' (פס' קנג, עמ' 200, שורות 13-14); 'יצאת/יצת: 'יצאת עלת העוקף' (פס' קז, עמ' 107, שורה 11); 'כיון שיצת לפיתחה שלמדינה' (פס' קלא, עמ' 171, שורות 15-16); 'יצאת מכלל קטנה' (פס' קנג, עמ' 200, שורה 14); 'יצאת שנתארמלה' (שם, עמ' 201, שורה 7); 'שיצת מרשות אביה' (פס' קנד, עמ' 204, שורה 26, ועמ' 205, שורה 1; 2x), שהן 8x.

קל, הפסק: 'יצאת: 'אחרי שיצאת א' לה המתן'²²⁸ (פס' קלא, עמ' 171, שורות 16-17). נפעל, הקשר: ניסת: 'ניסת מרים לכלב' (פס' עח, עמ' 75, שורה 7). 'וניסת לזה... וניסת לזה' (פס' קנד, עמ' 205, שורה 1). נמצאת: 'ונמצאת עלייתן שלא לשמן' (פס' פט, עמ' 90, שורה 21), שהן 4x.

נפעל, הפסק: נישאת: 'נישאת אביה מיפר נדריה' (פס' קנג, עמ' 203, שורה 10²²⁹). נתפעל, הקשר: 'נטמאת עיסתה שוגגת... ניטמאת מזידה' (פס' קי, עמ' 115, שורות 16-15), שהן 2x.

נתפעל, הפסק: 'וסכין לא נטמאת' (פס' קסא, עמ' 222, שורה 14).

נבדלן גירסותיו של כתביד זה מן המהדורה של הורוביץ. הדברים אמורים גם באשר למידת

הדיוק של המהדור בהבאת גירסותיו של כ"י רומי 32 (וראה להלן, הערה 229).

226 זהו המקום היחיד שבו גורמנה צורת פָּרַח (=פָּרְחָה) בכל ספרות התנאים.

227 במהדורת הורוביץ נקריח הצורה 'באת' בהפסק.

228 כן גורס כתב-היד (ולא 'המתיני').

229 כפנים של מהדורת הורוביץ הגירסה היא: 'ניסת אין האב מיפר את נדריה'.

פעתה/פעאה

66. קל, הקשר: יצתה: 'מפני שהיתה בכלל יצתה לידון בדבר חדש... מפני [שהיתה] בכלל יצתה בדבר חדש' (פס' יט, עמ' 24, שורות 2-3).
- קל, הפסק: באתה: 'ממקום שבאתה' (פס' קכג, עמ' 154, שורה 7).
- התפעל, הפסק: 'גרושה אחרי אשר הוטמאה' (פס' ז, עמ' 12, שורות 14-16).²³⁰
- הפעיל: 'הוציאה לו כתב' (פס' קטו, עמ' 129, שורה 10).

היתה/היית

68. בהקשר מצינו 47x 'היתה'. כגון: 'שפחה כורכמית משוחררת היתה בירושלם' (פס' ז, עמ' 11, שורה 3); 'שאם היתה עקרה נפקדת' (פס' יט, עמ' 23, שורה 18); 'כך היתה ברייתו שלמן' (פס' פט, עמ' 89, שורה 14). ומצינו שתי היקרויות של 'היית/הית' בהקשר ואלו הן: 'היית קופלת את כל הרוח והולכת' (פס' פו, עמ' 85, שורה 19 על-יד 'היתה קופלת בהן', שם, עמ' 85, שורה 6); 'כך צפרה הית משונה יותר מכל הנשים' (פס' צט, עמ' 98, שורה 21); יצוין, שיש קרע גדול בדף ובגללו יש רִנח גדול בין 'הית' למלה התוכפת 'משונה', אבל יש מקום להוסיף ה"א אחרי 'הית' ולכתוב 'היתה', אך הדבר לא נעשה).
- בהפסק מצינו פעם אחת 'היית' ופעמים 'הייתה', ואלו הן ההופעות: 'מרחם אמנו היית אלא שכינה הכת' (פס' קה, עמ' 103, שורה 17); 'וכי כשיה היתה והלא מדיינית היתה': (פס' צט, עמ' 98, שורה 20).

סיכום הממצאים

69. בכלל הפעלים מצינו 28x צורות חתומות - ת (11x בל"י, 17x בל"א) בהקשר ובהפסק, וכנגדן 7x צורות 'פעתה/פעאה'. 6 מבין 7 ההופעות הללו מתבארות כל אחת בהקשרה: הצורה 'עשתה' (לעיל, סעיף 2) היא חולדת היקש לשכנותיה (נְדָה, בִּישָׁלָה, וְהִלְכָה) חתומות ה־ה. וכך יש להסביר את 'יצתה' בשתי היקרויותיה (לעיל, סעיף 4) כגיררה אחרי 'היתה' הקודמת לה.

הצורה הוּצִיָּאָה כהפעיל אינה טעונה הסבר.

- צורת הוּטְמָאָה מופיעה בקטע של פסוק מן המקרא 'אחרי אשר הטמאה' (דב' כד: ד); גם 'נהייתה', בנפעל של הי"ה שאינו רגיל בלשון חכמים, יש לראותה מובאה מן המקרא (השווה שם' יא: ו; דני' יב: א; שופ' יט: ט);

- רק 'שבאתה' (לעיל, סעיף 4) נותרה בלתי-מוסברת, ויש לראותה צורה לא מקורית (הורוכיץ על אתר מביא את הגרסה 'שבאת').

70. בפועל הי"ה, מציאותן של צורות 'היתה' בהקשר (42x) תואמת את הממצאים בכתיב יידי אחרים של ספרות התנאים. גם 'היית' (1x) 'היתה' (2x) בהפסק אינן מפתיעות; 'היית' משקפת את המצב המקורי ו'היתה' היא תיקון מן 'היית' (הית). לעומת זאת, שתי ההופעות של 'היית' (הית) בהקשר הן מפתיעות. האם מותר לראות בהן שריד למצב קדום, שבו שימשה 'היית' בכל מעמד, כלומר גם בהקשר? מסופקני.

71. כללו של דבר, ממצאיו של כ"י רומי 32 תואמים כמעט ככול את הממצאים בכתיב היד שתוארו עד כה. הצורה הסדירה היא חתומת -ת, וההיקרויות של 'פעתה/פעאה' מוסברות רובן ככולן בהקשרן. והם הדברים באשר ל'היתה/היית'. אלא שכאן יש שתי הופעות מפתיעות של 'היית/הית' בהקשר. זהו גבול יכולתו של כתיב יידי שאין בו מסורת ניקוד.

230 אין זכר לגירסת כ"י רומי 32 אצל הורוכיץ.

רשימת הקיצורים

- א. כתבי־יד ודפוסים
אר = משנה כתב־יד, אוטוגראף של הרמב"ם, על־פי המהדורה הפאקסימילית של ס' ששון, קופנהאגן תשט"ו ואילך. החומר מובא ממנו על־פי צורבל.
ד"ר = משנה עם פירוש הרמב"ם, דפוס ראשון, נאפולי רנ"ב/1492, על־פי המהדורה המצולמת, ירושלים תש"ל.
לו = ו"ה לו, מתניתא דכני מערבא ע"פ כ"י קיימברידג' Add 470.1, קיימברידג' 1883.
ליורנו = משניות דפוס ליורנו תרפ"ט.
פא = משנה כ"י פארמה דה־רוסי 138, מהדורה פאקסימילית, ירושלים תש"ל.
פס = משנה כ"י פאריס 328-329 בספרייה הלאומית בפאריס, מהדורה פאקסימילית, עם מבוא מאת מ' בר־אשר, ירושלים תשל"ג.
פר = משנה סדר טהרות פארמה דה־רוסי 497, מהדורה פאקסימילית, עם מבוא מאת מ' בר־אשר, ירושלים תשל"א.
ק = משנה כ"י קאופמן A 50 בספרייה בכודאפסט, מהדורה פאקסימילית, ירושלים תשכ"ח.
ק₂ = הדפים האחרונים בכתב־יד ק, שנכתבו ונוקדו בידי סופר אחר.
- ב. ביבליוגרפיה
באוור־ליאנדר ארמית = H. Bauer & P. Leander, *Grammatik des biblisch Aramäischen*, Halle a. S. 1927
באוור־ליאנדר עברית = Idem, *Historische Grammatik der hebräischen Sprache des alten Testaments*, Halle a. S. 1922
בלאו 1972 = י' בלאו, תורת ההגה והצורות, תל־אביב תשל"ב.
בלאו 1983 = הנ"ל, 'האם צורות נסתרות מעין הַיֵּת שבלשון חכמים צורות קדומות הן?'. לשוננו, מז (תשמ"ג), עמ' 158-159.
בר־אשר 1980 = מ' בר־אשר, פרקים במסורת לשון חכמים של יהודי איטליה (עדה ולשון, ו), ירושלים תש"ם.
בר־אשר 1985 = הנ"ל, 'אחדותה ההיסטורית של הלשון העברית ומחקר לשון חכמים', מחקרים בלשון, א, ירושלים תשמ"ה, עמ' 75-99.
בר־אשר 1988 = הנ"ל, 'מחקר הדקדוק של לשון חז"ל - הישגיו, בעיותיו ותפקידיו', דברי הקונגרס העולמי התשיעי למדעי היהדות (ישיבות מרכזיות - הלשון העברית והארמית), ירושלים תשמ"ח, עמ' 3-37.
בר־אשר 1990 = הנ"ל, 'צורות הקשר וצורות הפסק בלשון המשנה (על־פי מסורת כתב־יד פארמה ב)', מחקרים בלשון, ד, ירושלים תש"ן, עמ' 51-100.
בר־אשר 1991 = הנ"ל, 'זוטות בדקדוק פועלי ל"א ול"י בלשון המשנה', שי לחיים רבין - אסופת מחקרי לשון, ירושלים תשנ"א, עמ' 55-66.

- ברגשטרסר = ג' ברגשטרסר, דקדוק הלשון העברית (תרגם מגרמנית מ' בן-אשר) ירושלים תשמ"ב.
- גלוסקא = י' גלוסקא, השפעת הארמית על לשון המשנה, עבודה לשם קבלת תואר דוקטור באוניברסיטת בראילן, רמת-גן תשמ"ח.
- הנמן = נ' הנמן, תורת הצורות של לשון המשנה, על-פי מסורת כתב-יד פרמה (דה-רוסי 138), תל-אביב תש"ס.
- ייבין = י' ייבין, מסורת הלשון העברית המשתקפת בניקוד הבבלי, א-ב, ירושלים תשמ"ה.
- ילון = ח' ילון, מבוא לניקוד המשנה, ירושלים 1964.
- נאה = ש' נאה, לשון התנאים בספרא על-פי כתב-יד וטיקאן 66, עבודה לשם קבלת תואר דוקטור באוניברסיטה העברית, ירושלים תשמ"ט.
- סגל = מ"צ סגל, דקדוק לשון המשנה, תל-אביב תרצ"ו.
- פורת = א' פורת, לשון חכמים לפי מסורות בבליות שבכתב-יד ישנים, ירושלים תרצ"ח.
- צורבל = ת' צורבל, לשון המשנה באוטוגראף פירוש המשנה לרמב"ם, עבודה לשם קבלת תואר דוקטור באוניברסיטה העברית, ירושלים תשמ"ו.
- קוטשר = י' קוטשר, 'לשון חז"ל', ספר חנוך ילון — קובץ מאמרים, ירושלים תשכ"ג, מובא על-פי ספרו, מחקרים בעברית ובארמית, ירושלים תשל"ז, עמ' עג-קז.
- רוזנטל = ד' רוזנטל, משנה עבודה זרה — מהדורה ביקורתית ומבוא, עבודה לשם קבלת תואר דוקטור באוניברסיטה העברית, ירושלים תשנ"א.
- W. Wright, *A Grammar of the Arabic Language* (reprinted), = ראיט Cambridge 1967